

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.2.401

UDK 341.311

Primljeno: 20. 01. 2022.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Enis Omerović

AGRESIJA U MEĐUNARODNOM PRAVU: ZLOČIN DRŽAVE I KRIVIČNA ODGOVORNOST POJEDINCA

Rad istražuje protupravnu upotrebu sile u međunarodnom pravu od država s ciljem da se objumi opći pojam i definicija agresije u pravu o odgovornosti država i za potrebe krivične odgovornosti pojedinaca. Istražuje se geneza pojma agresije u XX stoljeću. Opisuje se i analiziraju problemi definiranja agresije koji su pratili nastojanja da se svaka prijetnja silom i upotreba sile zabrani normama općeg međunarodnog prava, što je na koncu i učinjeno usvajanjem Povelje Ujedinjenih nacija 1945. godine. U radu se istražuje praksa koja pokazuje utemeljenje i razvojni put dva odvojena koncepta odgovornosti za isto djelo. Odgovornost država za predmetno međunarodno protupravno djelo relativno je pratila odgovornost pojedinaca za isti međunarodni zločin. Analiza slučaja pred Međunarodnim sudom u Den Haagu, kao i analiza rada Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija otkrivaju nam svoju praksu u smislu koji organ od navedenih ima prednost pri utvrđivanju odgovornosti države. Jednako tako, nastojimo ustvrditi koje su slabosti definicije agresije koja je usvojena kao izraz političkoga kompromisa u Dodatku Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1974. godine te da li se definicija iz Kampale iz 2010. godine, koja je sadržana u amandmanima na Rimski statut, može smatrati neadekvatnom u pokušaju Međunarodnoga krivičnoga suda da se izbori s nekažnjavanjem i da svojim radom i djelovanjem učestvuje u sprečavanju budućih zločina agresije. U konačnici, da li je agresija svaka prijetnja ili povreda međunarodnoga mira i sigurnosti od država? Ako je agresija istinski zločin države, da li to onda znači da će samo najviši dužnosnici država biti krivično odgovorni za odnosni zločin?

Ključne riječi: agresija; agresivni rat; protupravna upotreba sile; Povelja Ujedinjenih nacija; Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija; Međunarodni sud; Međunarodni krivični sud; Rimski statut; Kampala amandmani

1. UVODNE POSTAVKE

Međunarodni zločin agresije¹ (lat. *aggressio*, napad, napadanje, od *aggređi(or)* – navaliti, napasti; eng. *aggression*) ili vođenje agresivnoga rata predstavlja „napadaj jedne države² na drugu³ ne samo vojnim snagama i ne samo na njezino područje i njezine vojne snage nego i na njezinu neovisnost, i to na sve načine i svim sredstvima što u taj čas mogu poslužiti“ (Ibler 1987: 7).

„To je nasilna akcija jedne ili više država protiv teritorijalnoga integriteta ili političke neovisnosti druge države, poduzeta s namjerom da se ospori pravo na opstanak države, izmijeni njezin društveno-ekonomski sistem, otcijepi dio njezine teritorije i tome slično. Prema tome, dva su bitna elementa ovoga pojma: 1) objektivni, tj. konkretne radnje, kao što je npr. oružani napad, bombardiranje gradova itd; i 2) subjektivni, tj. namjera agresora da tim putem ostvari svoj cilj, svjestan protupravnoga karaktera svoje akcije“ (Avramov, Kreća 1986: 475).

Krivokapić navodi skoro istovjetnu definiciju dvadeset i četiri godine kasnije. U međunarodnome pravu, zločin agresije jeste „protupravna nasilna akcija jedne ili više država protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke neovisnosti neke države, vođena s namjerom da se ospori njezino pravo na opstanak, otcijepi dio njezine

---

¹ Za svrhe našeg istraživanja pojam agresije ograničavamo na akte oružane sile. „Sila znači vojno nasilje i ne uključuje druge vrste povredivoga ponašanja“ (Dixon 1996: 277). Međutim, „nikada nije riješeno da li se agresija kao takva mora sastojati od upotrebe sile ili se može manifestirati kroz manje radnje, kao što je prijetnja silom“ (Dinstein 2009). No, tumačenjem čl. 39. Povelje Ujedinjenih nacija (UN) držimo da sastavljači ovoga dokumenta razlikuju i razdvajaju akt agresije od prijetnje ili upotrebe sile, što bi značilo da akt agresije nije svaka prijetnja ili upotreba sile u međunarodnome pravu.

² Postoje mišljenja da se moderna agresija uvećano izvršava od nedržavnih učesnika (eng. *non-state actors*) čija priroda i karakteristike stoje izvan široko prihvaćene definicije države. Ekskluzivni fokus na države dovodi do restriktivne koncepcije agresije koja ne može biti primijenjena na sadašnju realnost međunarodnoga oružanoga sukoba. Čak i ako napustimo tradicionalnu koncepciju državnosti za svrhe konstruktivnoga tumačenja, ni tada se neće moći garantirati da će definicija državnosti obuhvatiti sve relevantne nedržavne učesnike. Uzima se da sadašnji državocentrični pristup formira nazadnu definiciju agresije koja ne može imati praktični učinak, već samo izaziva slabljenje međunarodnoga sistema ili potkopava učinke procesuiranja agresije i suzbijanja globalnoga terorizma. (Anderson 2010).

³ Država je onaj entitet koji ima definiran teritorij, stalno stanovništvo, organiziranu političku vlast (suverenitet) i sposobnost ulaska u međunarodne odnose s drugim državama (prema čl. 1. Konvencije o pravima i dužnostima država iz Montevidea, 1933). Međutim, šta je s aspektom međunarodnoga priznanja? U međunarodnoj teoriji i praksi većinska je teorija s deklarativnim učinkom priznanja, dok je manjinska ona s konstitutivnim učinkom. Praksi je najbliža mješovita teorija, deklarativno-konstitutivna, budući da predmetne dvije u svome čistome obliku ne pružaju odgovore na brojna praktična pitanja. No, rasprava o definiciji države odvela bi nas u drugome smjeru. Stoga o tome u nekom drugom članku. Za sada, postavimo supsidijarno pitanje ovoj raspravi: mogu li državi slični entiteti kojima nedostaje univerzalno priznanje biti obuhvaćeni nadležnošću stalnog Međunarodnog krivičnog suda u Hagu (ICC) u vezi sa zločinom agresije? Temeljitiije o ovome u Bachmann, Abdelkader (2018).

teritorije, promjeni vladajući režim i sl.“ (Krivokapić 2010: 30). Macić (2001: 84) agresiju određuje kao:

„zločin protiv mira kojim se kroz raznovrsne akte [djela, čini] vrši neizazvan napad sa nezakonitom upotrebom oružane sile ili drugim otvorenim i prikrivenim sredstvima od strane jedne ili više država na drugu državu, bez korištenja svih sredstava mirnog rješavanja sporova, s ciljem ugrožavanja njezinoga suvereniteta, teritorijalne cjeline ili političke neovisnosti, što nije u suglasnosti s Poveljom UN, a zašto su odgovorni država i pojedinci.“

„Prema međunarodnome pravu, to je jednostrani akt nasilja koji jedna država u određenoj namjeri vrši protiv neke druge države [...]. Agresorskim ratom općenito se smatra i bilo koji rat čiji cilj nije odbijanje invazije ili odgovor na napad na teritoriju suverene države“ (Hajdarević 2007: 23). Zločin agresije je jedan od najtežih zločina u međunarodnome pravu uz više objekata zaštite. Vrhovni zaštitni objekt je glavno načelo međunarodnoga prava – mirna koegzistencija država. U zaštitne objekte spadaju još i „međunarodnim pravom uređen mir među državama“ (Degan, Pavišić 2005: 234), tj. međunarodni mir i sigurnost, kao i teritorijalna cjelovitost i politička neovisnost država kao subjekata međunarodnoga prava. U smislu odgovornosti neke države može se ustvrditi da je ovo djelo dovršeno kada je poduzeta jedna ili više radnji izvršenja djela „koji znače uspostavljanje vlasti nad stranom državom“ (Ibid.).⁴ Ovo je nadalje istinski *zločin države* – za njegovo izvršenje je neophodno korištenje državnih struktura. Agresija je *per se* „povreda prava na rat (*jus ad bellum*)“ (Stojanović 2008: 158), odnosno nezakonita upotreba sile u međunarodnome pravu protiv neke države. „Agresija je značajna pošto je to jedino krivično djelo koje može počiniti država protiv druge države“ (Softić 2012: 435)⁵. Ovo je za sada jedini međunarodni zločin *stricto sensu* čije se postojanje ili učinjenje prvenstveno vezuje za:

„odgovornost države zbog kršenja zabrana akata agresije predviđenih u međunarodnome pravu [...]. Zločin agresije se može učiniti samo u ime države i samo u okviru državne politike ili kao dio državnoga plana. Njegov učinitelj, dakle, može biti samo osoba [iz ugla međunarodnoga krivičnoga prava] koja u državi donosi odluke na najvišem političkom i vojnom nivou. Zbog toga se često u literaturi ovaj zločin naziva „zločinom vodstva tj. lidera“ (eng. *leadership crime*) (usp. Heller 2007: 477-497)“ (Degan, Pavišić, Beširević 2011: 194).

⁴ U nastavku izlaganja ćemo vidjeti da li je ovaj stav ispravan.

⁵ Ova teza nije posve tačna budući da države ne odgovaraju samo za agresiju, već i za druge međunarodne zločine, poput genocida, a temeljem odluke Međunarodnoga suda u Den Haagu (ICJ). Za šire: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007*, p. 43. Jednako tako, vidjeti Omerović (2021a) i Omerović (2021b).

Po svemu sudeći, međunarodni zločin agresije prema općem običajnom međunarodnom pravu obuhvata:

„... planiranje, organiziranje, pripremanje ili učestvovanje neke države u prvom otpočinjanju upotrebe oružane sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke neovisnosti druge države, uz kršenje Povelje UN, podrazumijevajući da su djela agresije širokoga obima i da imaju ozbiljne posljedice“ (Cassese 2005: 130).

Šta predstavlja široki obim i koja situacija ima ozbiljne posljedice na državu, njezino područje, stanovništvo i organiziranu političku vlast, odnosno na međunarodni mir i sigurnost čitave međunarodne zajednice, odlučuje se u svakom konkretnom slučaju. „Utvrđivanje akta agresije ima dvostruki praktični značaj“ (Kazazić 2008: 48-49). Pošto akt ili djelo agresije predstavlja međunarodni zločin, „to sasvim logično povlači i međunarodnu odgovornost. S druge strane, u skladu s čl. 39. Povelje [Ujedinjenih nacija], utvrđivanje akta agresije je preduvjet za pokretanje mehanizama kolektivne sigurnosti“ (Avramov, Kreća 1997: 602; nav. prema: Kazazić 2008: 49). Zločin agresije mora biti povezan s funkcijama države – djelo agresije znači „povredu pravila međunarodnoga prava koja se odnose na upotrebu sile“ (Bantekas, Nash 2003: 383).

U dolasku do određenih naučnih spoznaja, u radu se koristimo pravnodogmatskom metodom, odnosno metodama analize i sinteze, ali i elementima induktivne i deduktivne metode. Rad je postavljen na način da nam predočava i teoretski i praktični presjek stanja u jednoj oblasti s kritičkim osvrtom na temeljni predmet istraživanja, postojeće međunarodnopravno uređenje i analizu prakse država i odgovarajućih međunarodnih institucija, a sve s ciljem propitivanja adekvatnosti i učinkovitosti sadašnjega učenja o protupravnoj upotrebi sile u međunarodnim odnosima (odgovornost država) i međunarodnom zločinu agresije za potrebe krivične odgovornosti pojedinca.

2. ODGOVORNOST DRŽAVA ZA ZLOČIN AGRESIJE. GENEZA POJMA I OSNOVNA OBILJEŽJA

Agresija je stalno zaokupljala progresivnu svjetsku javnost (Nogo 2016). Prvi naučnik koji se bavio ovim pitanjem bio je još 1625. godine H. Grotius. Nositelji naprednih, humanih ideja, poglavito u međunarodnome krivičnome pravu, ali i cjelokupna svjetska javnost zgražali su se nad nehumanim i katastrofalnim posljedicama agresivnih rataova (Ibid.). U pogledu definicije agresije, klasično međunarodno pravo ju nije sa-

državalo, mada su još od najranijih dana ljudske civilizacije postojale ideje i nastojanja u pravcu proglašenja i određenja njezine protupravnosti i inkriminacije.⁶ Tvrdnja da za definiranjem agresije nije bilo ni potrebe, s obzirom da rat nije bio zabranjen pravilima istoga prava, tj. da je pribjegavanje ratu bilo pravno dozvoljeno⁷, nije baš sasvim ispravna.⁸

Takoreći, „još iz vremena Haške mirovne konferencije iz 1899. i 1907. ne prestaju naponi međunarodne zajednice usmjereni ka izgradnji mehanizama za *mirno* rješavanje međunarodnih sporova (Simović, Blagojević, Simović 2013: 237)⁹. Do Prvoga svjetskoga rata smatralo se da svaka suverena država raspolaže legitimnim pravom na vođenje rata, što se najčešće izvodilo iz prirodnoga prava na samoodržanje (Jan-ković1960: 126). Zapravo, „sve dok ratovi nisu postali zabranjeni po međunarodnome pravu, definicija izraza „rat“ je bila od nevelike važnosti“ (Sohn 1959: 697).

Povijesno promatrano, na razvoj svijesti o nužnosti potpune zabrane agresivnoga napada na drugu državu, utjecali su mnogobrojni međunarodni dokumenti, poput pomenutoga Pakta Lige naroda iz 1919. i Kellogg-Briandovog (Pariškog) pakta iz 1928.¹⁰ Istaknimo u ovu svrhu i Nacrt ugovora o uzajamnoj pomoći od 28. septembra 1923.¹¹ te Ženevski protokol o mirnom rješavanju međunarodnih sporova od 2. oktobra 1924., koji je značajan po tome što je u čl. 10. dao određenje agresora, jasno ističući da je to svaka država koja „pribjegne ratu kršeći obaveze predviđene u Paktu [Lige naroda] i u ovom Protokolu“.¹² Protokol predstavlja prvi međunarodni akt u

⁶ O povijesnoj pozadini inkriminacije agresije detaljnije vidjeti Sayapin (2014).

⁷ Prije sistema Lige naroda ratovi su se dijelili na pravedne i nepravedne (v. učenja A. Augustina, T. Akvinskoga, F. Suáreza te H. Grotiusa), dok akti Lige naroda referiraju na legalne i nelegalne ratove. Za potonje, vidjeti npr. Pakt Lige naroda od 28. juna 1919. kao Dio I Versajškoga mirovnoga ugovora, koji je počeo proizvoditi pravne učinke zajedno s ostatkom navedenoga ugovora 10. januara 1920. Tekst Pakta dost. na: <https://www.unge-neva.org/en/covenant-lon> (20. 10. 2021). Za detaljnije vidjeti O’Connell (2012).

⁸ Iako, načelno jeste tačno, da nije bilo univerzalne zabrane vođenja rata i agresije, poznata su neka vrlo rana suđenja za „nepravedno i okrutno vođenje rata“, npr. u slučaju Charlesa Strašnoga.

⁹ Cf. Konvencija o mirnom rješavanju sporova usvojena na Drugoj mirovnoj konferenciji 1907.

¹⁰ Kada su određene vrste rata postale zabranjene Paktom Lige naroda i Kellogg-Briandovim paktom, potreba za definiranjem rata javila se kao urgentna stvar, a naponi u pronalaženju i formuliranju definicije fokusirali su se, prije svega, ne na pojam „rat“, već na pojmove „agresivni rat“ ili „agresiju“, s jedne, i na izraze „rat u samoodbrani“ ili „legitimna samoodbrana“, s druge strane. (Sohn 1959: 697).

¹¹ Komisija o naoružanju predstavila je 1923. godine nacrt Ugovora o uzajamnoj pomoći, koji je predlagao da se agresivni rat učini protupravnim. Ako je neka država napadnuta, sve članice Lige naroda poslale bi trupe da je brane. O tome se raspravljalo na Skupštini Lige naroda 1923. Međutim, Skupština ove međunarodne organizacije je odbacila nacrt Ugovora nakon prigovora Velike Britanije, koja se plašila da bi temeljem ovoga Ugovora morala angažirati svoje vojne trupe potrebne za odbranu njezina Carstva. Usp. predloženo rješenje s čl. 5. st. 1. Sjevernoatlantskoga ugovora sklopljenoga u Washingtonu, D. C., 4. aprila 1949. Radi se o primjeni učenja o kolektivnoj samoodbrani. Usp. i čl. 51. Povelje UN.

¹² Dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/40421a204.html> (16. 10. 2021).

kojemu je agresivni rat proglašen međunarodnim zločinom (Preambula Protokola; Isto; Đurđić, Jovašević 2003: 87). U genezi određenja agresije veliki se značaj pridaje međunarodnim sporazumima sklopljenima 16. oktobra 1925. u Locarnu (Švicarska), a među njima se posebno ističe Ugovor o uzajamnoj garanciji između Njemačke, Belgije, Francuske, Velike Britanije i Italije o sigurnosti u Rajnskoj oblasti, poznat pod nazivom Rajnski pakt¹³.

U Deklaraciji o agresorskim ratovima od 24. septembra 1927. Skupština Lige naroda je u Preambuli ustvrdila da agresorski rat nikada ne može služiti kao sredstvo rješavanja međunarodnih sporova te da je agresorski rat *međunarodni zločin*. Proklamirala je, s ovim u vezi, dva međunarodna načela: „1) da su svi agresorski ratovi, i da će uvijek biti, zabranjeni; 2) da sva mirna sredstva moraju biti primjenjena u cilju rješavanja bilo kojih sporova koji mogu nastati između država.“¹⁴

Ugovor između Sjedinjenih Američkih Država i drugih sila koji predviđa odricanje od rata kao instrumenta nacionalne politike puni je naziv Kellogg-Briandovog pakta ili Pariškoga pakta¹⁵ (po mjestu usvajanja) od 27. augusta 1928., vrlo kratkoga višestranoga međunarodnoga ugovora (sastoji se iz preambule i tri člana), kojim se pokušala postići šira zabrana rata. Tako se čl. 1. propisuje da visoke strane ugovornice „osuđuju pribjegavanje ratu za rješavanje međunarodnih kontroverzi te ga se odriču kao instrumenta nacionalne politike u svojim međusobnim odnosima“, dok se čl. 2. predviđa međunarodna obaveza mirnoga rješavanja međunarodnih sporova između država: „visoke strane ugovornice suglasne su da rješavanje svih sporova ili sukoba bilo koje prirode ili uzroka, a koji se mogu pojaviti među njima, nikada neće tražiti osim mirnim sredstvima“. I ovdje je bio vrlo prisutan problem s izvršenjem odnosnih odredaba – stvarna pitanja odgovornosti i sankcioniranja kršenja predmetnoga međunarodnoga ugovora bila su skopčana s golemim poteškoćama. Ni ovaj Pakt nije dao odgovor na pitanje šta treba shvatiti pod pojmom agresije, niti je pobliže odredio pitanja individualne odgovornosti i odgovornosti država.¹⁶

Novi spomen sintagme međunarodnoga zločina učinjen je 1928. u Rezoluciji Šeste panameričke konferencije (Konferencije američkih država) održane u Havani (Kuba),

¹³ Dostupno na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2054/volume-I-1292-English.pdf> (20. 10. 2021).

¹⁴ League of Nations, *Declaration Concerning Wars of Aggression*, League of Nations Official Journal (Special Supplement No. 53), 24. septembar 1927, 22. Međutim, ova je Deklaracija pravno neobavezujućega karaktera, budući da je usvojena u formi Rezolucije Skupštine Lige naroda.

¹⁵ Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp (20. 10. 2021).

¹⁶ Pakt je vrlo brzo postao izrazom općeg običajnog međunarodnog prava toga vremena. Biće on izvor međunarodnopravne obaveze za svrhe krivične odgovornosti pojedinca za zločin agresije pred Međunarodnim vojnim tribunalom u Nürnbergu.

u okviru tadašnje međunarodne organizacije Panameričke unije, na kojoj je dvadeset i jedna (21) država američkih kontinenta napadački rat proglasila međunarodnim zločinom (Mrkić 2009: 228).¹⁷ Osudu napadačkih ratova, kao i upućivanje na osnovna međunarodnopravna načela u prijateljskim odnosima između država, poglavito zabranu upotrebe sile i rješavanje međunarodnih sporova mirnim putem, sadržavao je i Pakt o nenapadanju i koncilijaciji potpisan u Rio de Janeiru (Brazil) 1933. godine između latinoameričkih država Argentine, Brazila, Čilea, Meksika, Paragvaja i Urugvaja (tekst u: Kreća, Paunović 2002: 494-495). Pored višestranih međunarodnih ugovora, mnoge države su sklapale dvostrane međunarodne ugovore ili paktove o neagresiji tj. o nenapadanju, u kojima su se obavezivale „da će se suzdržati od bilo kojeg akta nasilja, bilo koje agresivne radnje, i bilo kojeg napada jedna na drugu [...]“.

Na međunarodnoj konferenciji o razoružanju 1933. Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) na čelu s Litvinovim podnosi prijedlog Deklaracije, koja je sadržavala definiciju agresije, i u kom su dokumentu izražena nastojanja da se na jednom mjestu saberu sva akta države koja čine agresiju. Prijedlog je, uz manje dopune amandmanima grčkog delegata Politisa, bio u osnovi prihvaćen, te otuda u historiji međunarodnoga prava ova definicija slovi kao Litvinov-Politisova (Politis-Litvinova) definicija zločina agresije (vidjeti Mrkić 2009: 231). Na temelju ovoga prijedloga Odbor za sigurnosna pitanja ove Konferencije pripremio je Akt o definiciji agresije po kome se agresorom smatra:

„država koja počinu jedno od sljedećih djela: 1) objavi rat drugoj državi; 2) izvrši invaziju područja druge države oružanim snagama, sa ili bez objave rata; 3) napadne svojim suhozemnim, pomorskim ili zračnim snagama, sa ili bez objave rata, područje druge države, njezine brodove ili zrakoplove; 4) izvrši blokadu obala ili luka druge države; 5) potpomaže oružane bande formirane na njezinome području koje imaju za cilj da napadnu područje druge države, ili odbije, bez obzira na zahtjev napadnute države, da na svome području poduzme mjere, kako bi lišila ove bande pomoći i zaštite.“¹⁸

---

¹⁷ Vidjeti i Scott (1928).

¹⁸ Čl. 2. Konvencije o definiciji agresije između SSSR, Čehoslovačke, Jugoslavije, Rumunije i Turske, 4. juli 1933. Čl. 3. predviđa da „nikakvi politički, vojni, ekonomski ili drugi razlozi ne mogu služiti kao izgovor ili opravdanje za agresiju“. U Dodatku na čl. 3. Konvencije se, *inter alia*, navodi da agresija ne može biti opravdana niti jednim od sljedećih razloga: „1) unutrašnje stanje države, npr. (njezina politička, ekonomska ili socijalna struktura; navodne slabosti njezine uprave; nemiri potekli od štrajkova, revolucija, kontrarevolucija ili građanskoga rata); 2) međunarodno ponašanje države, npr. (povreda ili prijetnja povrede materijalnih ili moralnih prava ili interesa neke strane države ili njezinih podanika; prekidanje diplomatskih ili ekonomskih odnosa; ekonomski ili finansijski bojkot; sporovi u vezi s ekonomskim, finansijskim ili drugim obavezama prema stranim državama; pogranični incidenti koji ne spadaju u slučajeve agresije iz čl. 2.“ Tekst međunarodnog ugovora dostupan na: www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/istorijski-diplomatski-dokumenti/44-konvencija-definicija-agresije-1933?lang=lat. (LNTS, br. 3414, 1934, 213-219) (20. 10. 2021).

Međutim, ovaj prijedlog nije usvojen, već je predmetna definicija agresije korištena u dvostranim i višestranim međunarodnim ugovorima sklopljenima u Londonu 1933. godine: Konvenciji o definiciji agresije između Rumunije, Estonije, Latvije, Poljske, Turske, SSSR, Perzije i Afganistana od 3. jula 1933¹⁹; Konvenciji o definiciji agresije između SSSR, Čehoslovačke, Jugoslavije, Rumunije i Turske od 4. jula 1933. i Konvenciji o definiciji agresije između Litvanije i SSSR od 5. jula 1933.²⁰ U odnosnim međunarodnim ugovorima primjenjena je enumeracijska metoda: taksativno su nabrojana djela ili radnje izvršenja zločina agresije, i, što je razložno napomenuti, djela oko kojih su potpisnici odnosnih konvencija postigli konsenzus. (Omerspahić 2009: 143).²¹

Povelja UN iz 1945. godine znači „daljnji napredak proširenjem zabrane rata na zabranu upotrebe sile i prijetnje silom“ (Andrassy 1976: 526) u međunarodnim odnosima. Ovaj međunarodni ugovor-ustav u potpunosti zabranjuje rat (upotrebu sile), osim u tri situacije koje predstavljaju izuzetke od zabrane prijetnje ili upotrebe sile: 1) u individualnoj ili kolektivnoj samoodbrani u skladu s čl. 51. Povelje UN; 2) poduzimanja kolektivnih mjera u okviru kolektivnoga sistema sigurnosti UN; i 3) ukoliko je nadležni organ UN (Vijeće sigurnosti, UNSC) odobrio upotrebu sile. Ni Povelja UN ne definira agresiju ili djela agresije. Na pitanje zašto je definicija agresije izostavljena iz konačnoga teksta Povelje, odgovorićemo nakon što analiziramo najznačajnije momente tokom *travaux préparatoires* ovoga međunarodnoga ugovora. Naime, tokom međunarodnih pregovora na Konferenciji UN o međunarodnoj organizaciji od 25. aprila do 26. juna 1945. u San Francisku (SAD), delegati Republike Bolivije podnijeli su u okviru svojih prijedloga i prijedlog o definiciji agresije, koju je po njima Povelja trebala sadržavati u cilju postojanja određenja države agresora, odnosno djela agresije. Po njima:

„država treba biti označena agresorom ukoliko je počinila bilo koje od sljedećih djela na štetu druge države: a) invazija područja druge države s oružanim snagama; b) objava rata; c) napad s kopnenim, pomorskim ili zračnim snagama, sa ili bez objave rata, na područje, brod ili zrakoplov druge države; d) podrška oružanim bandama u cilju invazije; e) intervencija u unutrašnje ili vanjske poslove druge države; f) odbijanje da se uputi predmet, koji je prouzročio spor, na mirno rješavanje, koje je predviđeno za rješenje takvoga spora; g) odbijanje provođenja sudske odluke koju je zakonito donio Međunarodni sud.“²²

¹⁹ Tekst dost. na: www.derechos.org/peace/dia/doc/dia20.html (LNTS, br. 3391, 1934, 69-77) (20. 10. 2021).

²⁰ Tekst dost. na: www.derechos.org/peace/dia/doc/dia20.html (LNTS, br. 3405, 1934, 81-85) (20. 10. 2021).

²¹ Usp. Seizović (2008: 66).

²² *Proposals of the Delegation of the Republic of Bolivia for the Organization of a System of Peace and Security*,

U svjetlu ostalih definicija primjećujemo da tačke f) i g) ne spadaju u običajno pravno pravilo glede pojmovnoga određenja djela agresije u međunarodnome pravu. Predstavnici Republike Bolivije su vjerovatno polazili od činjenice da je nanošenje štete drugoj državi dovoljan preduvjet. Stoga je Treći odbor Treće komisije (Odbor III/3) Konferencije UN o međunarodnoj organizaciji odbio tačku g) bolivijske delegacije uz naznaku da se radi o neadekvatnome prijedlogu za djelo agresije.²³ Delegati Filipina su u predloženim amandmanima na prijedloge iz Dumbarton Oaksa bili na stanovištu da:

„... svaku naciju treba smatrati da prijete miru ili agresorom, ukoliko kao prva strana počini jedno od sljedećih djela: 1) objavi rat protiv druge nacije; 2) izvrši invaziju ili napad, sa ili bez objave rata, na područje, javni brod ili javni zrakoplov druge nacije; 3) izvrši pomorsku, kopnenu ili zračnu blokadu druge nacije; i 4) izvrši miješanje u unutrašnje poslove druge nacije na način da dobavlja oružje, municiju, novac ili druge vidove pomoći bilo kojoj oružanoj bandi, frakciji ili grupi, ili putem osnivanja agencija u toj naciji kako bi vršila subverzivnu propagandu usmjerenu na institucije odnosno nacije.“²⁴

Iz sažetih Izvještaja devete i desete sjednice Odbora III/3 vidljivo je da je npr. delegacija Bolivije bila za to da se u Povelju UN inkorporira egzaktna definicija agresije kako bi se tačno znalo koji to akti konstituiraju agresiju, i posljedično, koji bi to akti mogli biti sankcionirani od strane Vijeća sigurnosti UN.²⁵ Navedenim djelima agresije, tj. kroz određivanje akata agresivne naravi, uspostavlja se objektivni kriterij, koji može dozvoliti primjenu trenutnih represivnih mjera za održavanje mira i sigurnosti.²⁶ Takvo što bi omogućilo automatsko reagiranje navedenoga organa UN u svim predviđenim situacijama.²⁷ U protivnome, prema bolivijskoj delegaciji, ne odrediti definiciju agresije u Povelji značilo bi odstupanje od načela efikasnosti i brzine sistema

---

The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Doc. 2, G/14(r), 5. maj 1945, str. 577-586. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia25.html) (18. 10. 2021).

²³ The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3, vol. 12, 1945, str. 341-342. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia30.html) (18. 10. 2021).

²⁴ *Proposed Amendments to the Dumbarton Oaks Proposals Submitted by the Philippine Delegation*, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Doc. 2, G/14(k), 5. maj 1945, str. 535-539. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia26.html) (18. 10. 2021).

²⁵ Enumeracijsko navođenje akata agresije nije imalo za cilj da se dođe do definitivne liste djela ovoga međunarodnog zločina – i Vijeće sigurnosti bi imalo ovlasti donijeti odluku o određenju djela agresije u nekom konkretnom slučaju.

²⁶ The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3, vol. 12, 1945, str. 348-349. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia30.html) (19. 10. 2021).

²⁷ The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3, vol. 12, 1945, str. 341-342. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia30.html) (19. 10. 2021).

svjetske sigurnosti. Prijedlog i obrazloženje Bolivije u pogledu definiranja agresije nisu bili prihvaćeni.

Izvještaj Paula-Boncoura, izvjestitelja Odbora III/3, dio I/C., odnosio se na pitanje određenja djela agresije, tačnije prijedloge nekih država u ovom pogledu.

„Različiti amandmani predloženi s ovim u vezi su ponavljali definicije iz velikog broja ugovora, koji su zaključeni prije ovoga rata, ali nisu obuhvatili sve slučajeve agresije. Oni [delegacije država] su predložili listu situacija u kojima bi intervencija Vijeća [sigurnosti] bila automatska. U isto vrijeme, ostavili bi Vijeću ovlast da odredi druge slučajeve u kojima bi trebalo da na isti način intervenira. Mada je ovaj prijedlog dobio značajnu podršku, postalo je, međutim, jasno većini članova Odbora da preliminarna definicija agresije prevazilazi mogućnosti ove Konferencije i svrhu Povelje. Napredak tehnike modernoga ratovanja čini veoma teškim definiranje svih slučajeva agresije. Mora se konstatirati da pošto je lista takvih slučajeva nužno nekompletna, Vijeće bi imalo tendenciju da razmatra manje važne akte koji nisu pomenuti; takvi propusti bi ohrabрили agresora da iskrivi definiciju ili bi izazvalo kašnjenje akcije Vijeća. Nadalje, u ostalim predviđenim slučajevima, automatska akcija Vijeća mogla bi izazvati preuranjenu primjenu prisilnih mjera. Odbor je, stoga, odlučio da [...] prepusti Vijeću kompletnu odluku u pogledu šta konstituirá prijetnju miru, povredu mira ili djela agresije.“²⁸

Bilo je to veoma široko ovlaštenje političkome organu koji svoje odluke donosi na temelju glasanja predstavnika država, koji se u tome prvenstveno vode interesima vlastitih država, a tek potom interesom održavanja mira.²⁹

Određba u čl. 2. st. 4. Povelje određuje potpunu zabranu prijetnje ili upotrebe sile u odnosima između država.³⁰ Povelja UN je povjerila staranje i odgovornost u vezi s međunarodnim mirom i sigurnosti, što se vidi u čl. 1. st. 1. 1) u kojemu se navodi da su ciljevi UN, *inter alia*, „održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti, i u tu svrhu: poduzimanje efikasnih kolektivnih mjera radi sprečavanja i otklanjanja prijetnji miru

---

²⁸ *Report of M. Paul-Boncour, Rapporteur, on Chapter VIII, Section B*, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3 (Doc. 881), 10. juni 1945, vol. 12, str. 502-514. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia31.html) (25. 10. 2021).

²⁹ Uz to, Vijeće sigurnosti je po svome sastavu i načinu donošenja odluka nedemokratski organ, jer u njemu nisu zastupljene sve države članice UN, dok stalni članovi imaju mogućnost da svojim negativnim glasanjem spriječe donošenje bilo kakve odluke, čak kada se radi i o flagrantnim slučajevima agresije. „U praksi tog organa nakon 1945. sve se to pokazalo istinitim. Velike su sile, bilo preglasavanjem ili ulaganjem veta, uspjele gotovo svaki put paralizirati kolektivnu akciju svjetske organizacije kada su same počinjale agresiju, ili su to činili njihovi saveznici pod njihovom zaštitom“ (Degan 2011: 243).

³⁰ „Sve države članice će se u svojim međunarodnim odnosima uzdržati od prijetnje ili upotrebe sile protiv teritorijalnoga integriteta ili političke neovisnosti bilo koje države, ili na svaki drugi način koji je nesuglasan s ciljevima UN“ (Brownlie 1995: 3-4).

i suzbijanje djela agresije ili drugih povreda mira [...]“³¹. Shodno tome, Vijeće sigurnosti UN u čl. 39. Povelje ovlašteno je:

„utvrditi postojanje bilo koje prijetnje miru, povrede mira ili akta agresije i donijeće preporuke ili će odlučiti koje se mjere imaju poduzeti u skladu s čl. 41. i 42. u cilju održanja ili uspostave međunarodnoga mira i sigurnosti.“³¹

Nadalje, upotreba sile, koja je u skladu s ciljevima UN, tj. nije protivna međunarodnome pravu, odnosi se na čl. 51. Povelje, kojim se, između ostaloga, predviđa pravo na „individualnu ili kolektivnu samoodbranu u slučaju oružanoga napada protiv neke države članice UN, dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održanje međunarodnoga mira i sigurnosti“³². Ovo znači da je zabrana upotrebe sile u međunarodnome pravu ograničena pravom na samoodbranu.³³ Seršić s ovim u vezi drži da oružani napad (agresija) daje svakoj državi pravo na samoodbranu, tj. da je oružani napad (agresija) preduvjet dopustivosti samoodbrane (Seršić 2007: 272, 274). Zanimljivo je da se iz citiranoga člana vidi da inherentno pravo na samoodbranu države mogu koristiti isključivo kod *oružane agresije* (eng. *armed aggression*). Ova odredba zasigurno reflektira potankosti promišljanja međunarodne zajednice država o agresiji u vrijeme završetka Drugoga svjetskoga rata.

Iako Povelja UN samo u dva navrata, odnosno u dvije odredbe (čl. 1. i čl. 39), pominje djela agresije, ovim međunarodnim ugovorom agresivni rat je ne samo zabranjen,

„... već je izrađen i postupak za čuvanje međunarodnoga mira i sigurnosti. Dakle, više nije u nadležnosti država da same cijene ko je agresor, a ko njegova žrtva, jer je stvoren sistem za utvrđivanje države napadača, kao i mehanizam koji će ići za tim da se osujeti narušenje mira i suzbije agresija“ (Janković 1974: 301).

S druge strane, „iako može zvučati paradoksalno, rasprava o agresiji već odavno nije samo pravno, nego i političko pitanje. Svaki pokušaj definiranja agresije podrazumijevao je prethodni politički konsenzus velikih sila, što je historija jasno potcrtala“ (Omerspahić 2009: 142). Jednako tako, držimo za simptomatičnom činjenicu da je

³¹ Glava VII Povelje UN.

³² *Exempli causa*, oružana akcija savezničkih snaga oslobađanja Kuvajta, koja je uslijedila nakon agresije Iraka na Kuvajt 1990. godine „bila je pravno opravdana ne samo pravom na kolektivnu samoodbranu već i autorizovanim odobrenjem UNSC da se koristi sila protiv Iraka unutar okvira *ad hoc* aranžmana kolektivne sigurnosti“ (Boczek 2005: 414).

³³ Za potankosti glede razvoja koncepta, tj. teorije kolektivne samoodbrane, ovome institutu kao materiji običajnog međunarodnoga prava te primjenjivosti kolektivne samoodbrane na situaciju glede Nikaragve, osobito kroz prikaz osnovnih postavki pravnoga rasuđivanja ICJ u predmetu *Nicaragua* pred Međunarodnim sudom (svojevrsna kritika Sudu), usp. Modabber (1988).

napadački rat prvi puta postao protupravan 1928. godine, s Kellogg-Briandovim paktom, čak četrnaest godina nakon brutalnih stradanja u Prvome svjetskome ratu, u kojem je agresija, kao zločin protiv mira, bila jedan od međunarodnih zločina.³⁴ Zapravo, problem s agresijom je bio taj da su velike sile preferirale izbjeći definiranje povrede zabrane upotrebe sile iz navedenoga čl. 2 (4) Povelje UN, kako bi zadržale što veću slobodu u primjeni ove odredbe, bilo kroz njihovo pojedinačno djelovanje, bilo kolektivno, kroz Vijeće sigurnosti (Cassese 2005: 447). Definiranje agresije ostaće tako u svojevrsnoj privremenoj neaktivnosti, i u odnosu na agresiju kao međunarodni delikt države za svrhe odgovornosti država, ali i u odnosu na agresiju kao međunarodni zločin za svrhe individualne krivične odgovornosti.

Moćne države, poglavito stalne članice Vijeća sigurnosti, dugo su se protivile usvajanju definicije agresije, navodeći kao razlog „da je agresiju teško definirati zbog toga što bi države, potencijalni agresori, uvijek pronalazile nove načine za svoju aktivnost van slučajeva predviđenih definicijom“ (Softić 2012: 436). Stoga bi bilo koja definicija agresije „više pogodovala potencijalnim državama agresorima“ (Ibid.). Uz to, kako navodi Softić, „iznošeni su stavovi da Povelja UN ne govori samo o agresiji nego i o drugim oblicima ugrožavanja mira i narušavanja mira“ (Ibid.). Svjetske su sile na sve moguće načine nastojale da ne dođe do općeprihvaćenoga određenja pojma agresije, ni poslije Prvoga, ni nakon Drugoga svjetskoga rata. Tu su se osobito isticale one države koje raspolažu ogromnim vojnim kapacitetom i stvarnom moći, jer su željele zadržati slobodan prostor za poduzimanje vojnih intervencija³⁵ u skladu sa svojim političkim interesima, a da pri tome ne dođe do svjetske osude takve intervencije (Nogo 2016: 108). S druge strane, male i srednje države članice UN, rukovođene svojim vlastitim razlozima, nastojale su potaknuti i ubrzati rad na definiranju agresije unutar ove organizacije, „... pošto su se osjetile ugrožene činjenicom da se stalne članice Vijeća sigurnosti prilikom odlučivanja da li postoji ugrožavanje mira, narušavanje mira ili napad, rukovode prije svega svojim vlastitim interesima ili potrebama“ (Softić 2012: 436).

³⁴ Uz to, valja podsjetiti, da Pakt Lige naroda nije zabranjivao svaki rat.

³⁵ U pravnoj doktrini možemo naići i na gledište da agresiju treba razlikovati od oružane intervencije. Shodno ovom učenju, „ono što im je zajedničko je to da i jedna i druga predstavljaju pravno nedozvoljene oblike primjene oružane sile i što je agresija najteži oblik vojne intervencije. Međutim, dok agresija [...] predstavlja upotrebu vojne sile jedne države protiv *suvereniteta, teritorijalnoga integriteta* ili *političke neovisnosti* druge države, *oružanoj intervenciji* je svojstveno da država koja je poduzima (a to može biti i više njih) ne mora nužno imati za cilj narušavanje teritorijalnoga integriteta države protiv koje se poduzima. Ovo stoga jer je oružana intervencija upotreba oružane sile od jedne ili više država radi toga da se u državi protiv koje se poduzima *promijeni ili očuva određeno stanje*, što se ne mora odnositi na teritorij napadnute države. Dakle, ostvarivanjem ovoga cilja narušavaju se suverenitet i politička neovisnost, ali ne nužno i teritorijalni integritet države“ (Simović, Blagojević, Simović 2013: 237).

Godine 1950. SSSR podnosi prijedlog Generalnoj skupštini UN (UNGA) za definiranje agresije sličan onome iz 1933. Na globalnoj razini bila je to godina početka korejskoga rata i nemogućnosti Vijeća sigurnosti da djeluje shodno čl. 39. Povelje. UNGA prosljeđuje ovaj prijedlog Komisiji za međunarodno pravo UN, čiji se članovi nisu mogli usuglasiti oko najprikladnije definicije, odnosno da li agresiju uopće pojmovno odrediti. Dvije godine kasnije, 1952. UNGA osniva posebni odbor s odnošnom svrhom. Tokom perioda Hladnoga rata, kada su posebni odbori pokušavali iznaći definiciju o tome što bi sve predstavljao oružani napad na neku državu, dolazi do proliferacije prijetnji i sukoba diljem planete – Suecka kriza, Kubanska kriza, sukob u Kongu, oružani sukob u Vijetnamu, okupacije Mađarske i Čehoslovačke – bilo je to doba kada se definicija agresije znatno više očekivala (Wilmshurst 2008)³⁶. Prema nekima, jasna i precizna definicija bila je potrebna više no ikada, dok je prema drugima to značilo teže postizanje mira, jer bi se time ograničila fleksibilnost UN (Ibid.)³⁷.

2.1. „Konačno“ određenje agresije u Ujedinjenim nacijama

UNGA na 29. zasjedanju 14. decembra 1974. godine napokon usvaja, zanimljivo bez glasanja, Rezoluciju 3314 (XXIX) s definicijom agresije u njezinome Dodatku, na osnovu prijedloga četvrtoga posebnoga odbora, čija je namjera bila „razjasniti koncept “akata agresije” koji se pominju, ali se ne definiraju u čl. 1. i 39. Povelje UN“ (Boczek 2005: 392). Preambula Dodatka, pored toga što sadrži glavna međunarodnopravna načela, ističe nekoliko zanimljivih deklariranih stavova UNGA: 1) agresija je *najozbiljniji i najopasniji oblik protupravne upotrebe sile* koji, s obzirom da neke države posjeduju oružje za masovno uništenje, sadrži u sebi moguću prijetnju svjetskim sukobom sa svim njegovim katastrofalnim posljedicama³⁸; 2) da je područje neke države nepovredivo te da ne može, čak ni privremeno, biti predmetom vojne okupacije ili drugih nasilnih mjera koje poduzima neka druga država kršeći Povelju;

---

³⁶ Tekst dost: United Nations, Audiovisual Library of International Law (<http://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>) (23. 10. 2021).

³⁷ Iako se na međunarodnoj razini tragaloo za adekvatnom definicijom agresije, u međunarodnim instrumentima države su bespogovorno bile sigurne u jedno – da „agresivni rat predstavlja zločin protiv mira koji povlači odgovornost po međunarodnome pravu“. (Prvo načelo, par. 2, Deklaracije UN o načelima međunarodnoga prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom UN iz 1970). Ovo je bio općeprihvaćeni stav u međunarodnoj zajednici država i međunarodnih organizacija, mada praktički bez ikakvoga efekta u smislu izvršenja pravne norme, jer je tada, a i sada u određenome kapacitetu, nedostajalo pravila procesne i izvršne naravi.

³⁸ Preambula Rezolucije UNGA 3314 (XXIX) iz 1974. Vidjeti u Petrović, Bisić, Perić (2011: 290); kurziv autora.

3) usvajanje definicije agresije trebalo bi da ima takav učinak da odvraća eventualnoga agresora, da pojednostavi utvrđivanje čina agresije i provođenje mjera za njihovo suzbijanje, te da, također, omogućiti zaštitu zakonitih prava i interesa države žrtve, kao i pružanje pomoći i 4) pitanje je li izvršen čin agresije treba razmotriti s obzirom na sve okolnosti svakoga pojedinog slučaja, iako ovaj dokument donosi temeljna načela koja mogu poslužiti kao putokaz za takvo određivanje (Ibid.).

Ovaj međunarodni instrument ima ukupno osam članova i može se reći da predstavlja izraz međunarodnoga običajnog prava u ovoj oblasti. Tome svjedoči i presuda ICJ u predmetu *Nicaragua*³⁹ iz 1986. godine koja je donijela veću jasnoću u ovome dijelu. Naime, Sud u Den Haagu je našao da se opis radnji koje konstituiraju oružane napade, a koje se nalaze u Dodatku ovoj Rezoluciji, „može smatrati da odražava običajno međunarodno pravo“.⁴⁰ Termin „odražava“ (na eng. *reflect*) indicira da se rezolucije UNGA na Sudu uzimaju kao dokazi običajnog prava te da su, generalno, rezolucije odnosnoga organa na Sudu bez pravnih učinaka (Öberg 2006: 896)⁴¹. U pogledu značaja definicije agresije iz odnosne Rezolucije valjalo bi istaknuti da su neke države članice Rimskoga statuta Međunarodnoga krivičnoga suda bile na staništu da definicija agresije ne predstavlja običajno međunarodno pravo već samo čl. 3. Dodatka Rezoluciji, što u potpunosti slijedi pravni rezon ICJ u pomenutom predmetu (Gomaa 2004: 73).

Valjalo bi otuda ustvrditi da ovdje može postojati nužni subjektivni element koji se traži za svako običajno pravilo – *opinio juris sive necessitatis*. Običajno je pravilo i iz razloga što odredbe pojmovnoga određenja agresije u datome instrumentu odražavaju prijašnje, ranije u radu pomenute pravne norme o definiciji agresije. Potpunim prikazom razvoja shvatanja pojma agresije vjerovatno doprinosimo jednom od ključaka da su države, kada je u pitanju agresija kao zločin države koji povlači njezinu odgovornost u međunarodnom pravu, u većoj ili manjoj mjeri, imale i dijelile skoro identično shvatanje ovoga pojma. Usvojeni međunarodni dokument sadrži opću ap-

---

³⁹ Za situaciju u Centralnoj Americi vidjeti i *Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Honduras), Application Instituting Proceedings*, 28. juli 1986., kao i *Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Costa Rica), Application Instituting Proceedings*, 28. juli 1986. Međutim, 1992. Nikaragva povlači aplikaciju glede Hondurasa, dok je još 1987. na temelju sporazuma povukla aplikaciju i glede postupka protiv Kostarike.

⁴⁰ ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Meritum, Presuda, I. C. J. Reports 1986*, p. 14, na str. 103, par. 195.

⁴¹ No, Sud u predmetu *Nicaragua* je imao i drukčiji pristup, kada je potvrdio da rezolucije UN mogu imati utjecaja na običajno pravo. „Sud je našao da *opinio juris*, uz sav oprez, može proizići iz, između ostaloga, stava strana i stava država prema određenim rezolucijama UNGA [...]“ (ICJ, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Meritum, Presuda, I.C.J. Reports 1986*, p. 14, na str. 99-100, par. 188).

straktnu definiciju, a zatim pojedinačne vidove agresije, i konačno pravnu kvalifikaciju agresije (Avramov, Kreća 1986: 477).

Čl. 1. određuje da je „Agresija upotreba oružane sile od strane neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti neke druge države, ili upotreba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva s Poveljom UN [...]“⁴², dok čl. 2. propisuje ko može biti država agresor:

„Ako neka država prva upotrijebi oružanu silu kršeći Povelju, to je prima facie dokaz o činu agresije, iako Vijeće sigurnosti može, u skladu s Poveljom, zaključiti da ne bi bilo opravdano utvrditi da je izvršen čin agresije s obzirom na ostale bitne okolnosti, uključujući činjenicu da odnosni čini ili njihove posljedice nisu dovoljno ozbiljni.“

Ovom se odredbom slijedi uloga i ovlaštenje Vijeća sigurnosti prema čl. 39. Povelje u odnosu na staranje i odgovornost za međunarodni mir i sigurnost. I pored definicije agresije i određenja države agresora, Vijeće sigurnosti može u nekim slučajevima odlučiti drukčije, tj. da se ne radi o aktu agresiju, već samo o prijetnji ili povredi međunarodnoga mira, koja nije takvoga intenziteta i kvaliteta da bi se radilo o agresiji kao zločinu u međunarodnome pravu.

Čl. 3. sadrži radnje izvršenja ili pojedina djela agresije:

„a) invazija ili napad oružanim snagama neke države na područje neke druge države, ili svaka vojna okupacija, čak i privremena, koja proističe iz takve invazije ili napada, ili svako pripojenje područja ili dijela područja neke druge države izvršeno upotrebom sile; b) bombardiranje od strane oružanih snaga neke države područja neke druge države, ili upotreba bilo koje vrste oružja od strane neke države protiv područja neke druge države; c) blokada luka i obala neke države od oružanih snaga neke druge države; d) napad od strane oružanih snaga neke države na kopnene, pomorske ili zračne vojne snage ili na mornaricu i civilno zrakoplovstvo neke druge države; e) upotreba oružanih snaga neke države koje su stacionirane na području neke druge države uz pristanak države prijema, protivno uvjetima koji su predviđeni sporazumom, ili svako produljenje njihove prisutnosti na tom području nakon prestanka sporazuma; f) postupak neke države kojim dopušta da njezino područje, koje je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, ta druga država upotrijebi za izvršenje čina agresije protiv neke treće države; g) upućivanje od strane ili u ime neke države oružanih odreda ili skupina dobrovoljaca ili plaćenika koji poduzimaju protiv neke druge države oružane čine takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima, ili se sadržajno mogu njima obuhvatiti.“⁴³

⁴² Definicija agresije – Dodatak Rezoluciji UNGA 3314 (XXIX) od 14. decembra 1974. Vidjeti u Petrović, Bisić, Perić (2011); Kreća, Paunović (2002).

⁴³ Prema ICJ u citiranome predmetu *Nicaragua*, ova tačka predstavlja izraz običajnoga prava. Vidjeti United Nations (2003: 263, par. 449).

U vezi s djelima agresije, razborito je istaknuti da npr. djela iz tč. b) i d) ne impliciraju automatski nastanak međunarodnoga oružanoga sukoba, jer djela iz ovih tačaka mogu biti jednokratna. Naprimjer, ako odnosna djela neka država (agresor) učini prema drugoj, a ova druga (žrtva agresije) ne uzvratiti ili ne pruži otpor, odnosno ne uđe u sukob, otuda nema ni međunarodnoga oružanoga sukoba za koji je potreban intenzitet i produljenje u vremenu. (Degan 2011: 251).

Čl. 4. predviđa afirmativnu ulogu Vijeća sigurnosti kod određivanja djela ili radnji izvršenja agresije, s obzirom da prethodna odredba nabroja djela isključivo na *exempli gratia* osnovi. Dakle, navedena djela prethodnom odredbom nisu iscrpljena: „Gornje nabrojanje čina nije taksativno i Vijeće sigurnosti može utvrditi da i drugi čini znače agresiju prema odredbama Povelje⁴⁴. U narednome se članu proklamiraju bitni stavovi iz rakursa međunarodnoga prava:

„Nikakav razlog bilo koje prirode, političke, ekonomske, vojne ili neke druge, ne može opravdati agresiju.⁴⁴ Agresivni rat je zločin protiv međunarodnoga mira. Agresija izaziva međunarodnu odgovornost. Nikakvo stjecanje područja ili posebne prednosti koje proističe iz agresije nisu i neće se priznati kao zakonite.⁴⁴⁵

Iz potonjega člana vidljivo je da se u međunarodnome pravu, u smislu *odgovornosti* država za zločin agresije, ne traži postojanje ili posjedovanje tzv. agresivne namjere (lat. *animus aggressionis*) na strani države agresora, koja se manifestira u namjeri države da osvoji i anektira područje napadnute države, njezinoga potčinjavanja, iskorištavanja njezinih prirodnih resursa i sl. To je važno zbog toga što, naročito danas, nijedna država ni međunarodna organizacija neće otvoreno zagovarati, pozivati i podstrekavati na učinjenje ovoga zločina i tako pokazati svoju agresivnu namjeru, već će pronaći neke druge razloge kojima će pokušati opravdati ili prikriti stvarnu agresiju⁴⁶ (Stojanović 2008: 157). Zahtjev namjere (eng. *aggressive intent*) imao bi više

---

⁴⁴ Istovjetnu odredbu primjećujemo i u ranijim međunarodnim konvencijama o definiciji agresije.

⁴⁵ Usp. s čl. 41. st. 2. Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001. godine, u kojem stoji da nijedna država neće priznati kao zakonitu situaciju nastalu ozbiljnom povredom obaveze (u našem je slučaju to zabrana agresije) koja proistječe iz imperativne norme općeg međunarodnog prava, niti će pružati pomoć ili podršku u održavanju te situacije. Danas je ovo izraz općeg običajnog međunarodnog prava.

⁴⁶ No, u pravnoj literaturi nalazimo i zahtjeve za agresivnom namjerom. Werle, naprimjer, drži da tamo gdje ova namjera nedostaje, radi se o humanitarnoj intervenciji. Primjetno je da oni autori koji podržavaju zakonitost anticipatorne (preuranjene) samoodbrane u međunarodnome pravu afirmiraju agresivnu namjeru kod zločina agresije. Također je iz Izvještaja Posebnoga odbora za definiranje agresije UN vidljivo da su i 1969. godine predstavnici nekih država zahtijevali da se pojam agresije sastoji od dva elementa: subjektivnoga i objektivnoga, u kojem bi subjektivni element bio predstavljen u agresivnoj namjeri. Međutim, s druge strane, predstavnici drugih država zastupali su stav da se *animus aggressionis* uopće ne traži prema kontekstu u kojem je Povelja UN oblikovana, kao i prema duhu i slovu čl. 2. st. 4. Povelje UN. Ukoliko bi takva namjera zaista predstavljala

negativnih reperkusija nego pozitivnih. Prvo, takvu namjeru bi bilo izrazito teško dokazati – dakle, morali bi se postaviti visoki standardi za dokazivanje agresivne namjere poput dokazivanja genocidne namjere; drugo, neopravdano bi se suzila definicija i određenje agresije; treće, ko bi određivao pojam agresivne namjere u svakom konkretnom slučaju, tj. šta spada, a šta ne spada u opseg pojma agresivne namjere?

Predmetna Rezolucija UNGA ne predstavlja pravno obavezujuću odluku za države članice UN, tj. ona „nikoga pravno ne obavezuje“ (Čejović 2006: 257), jer definicija nije propisana nekim općim ugovorom otvorenim na pristup svim državama svijeta, nego rezolucijom UNGA (Degan 2011: 245). Međutim, pošto je njezina sadržina izraz općeg običajnog međunarodnog prava⁴⁷, otuda je ova definicija jedina važeća u pozitivnome međunarodnome pravu koja se odnosi na odgovornost države. Prema Deganu, ova Rezolucija nije sročena u namjeri da usavrši ili da bitno izmijeni sistem kolektivne sigurnosti⁴⁸ kakav je propisan u Povelji UN⁴⁹, jer su velike sile, stalne članice Vijeća sigurnosti, sačuvale sve ovlasti tog organa iz glave VII Povelje, „i to ne samo da djeluju, nego i da blokiraju akciju kada je to u interesu bilo koje od njih, ili druge države pod zaštitom neke od njih, a koju bi inače prema tekstu Povelje trebalo sprovesti u slučaju agresije“ (Degan 2011: 246). Jedna od osnovnih zadaća ove Rezolucije je da posluži kao vodilja Vijeću sigurnosti UN u određenju agresije. No, praksa pokazuje da je Vijeće sigurnosti „rijetko ili da li je ikada“ (Wilmshurst 2008)

---

nužnu komponentu agresije, tada bi agresor svoju upotrebu sile mogao opravdati anticipatornom samoodbranom, prisilom *perminas* ili greškom. Šire u *Official Records of the General Assembly, Twenty-Fourth Session, Supplement No. 20 (A/7620)*, Report of Special Committee, 24. februar - 3. april 1969, 1-39, dostupno na: www.derechos.org/peace/dia/doc/dia65.html, par. 36 (27. 10. 2021).

⁴⁷ Ovo je potvrdio ICJ u predmetu *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, *Meritum, Presuda, I. C. J. Reports 1986*, p. 14, na str. 103, par. 195, u kojem je dao autoritativno tumačenje definicije agresije iz 1974. godine i konstatirao, kao što smo ranije spoznali, da pojedini dijelovi ove definicije, tačnije opis radnji iz čl. 3. Dodatka Rezoluciji UNGA 3314 iz 1974., odražavaju međunarodno običajno pravo.

⁴⁸ “Kolektivna sigurnost je svako zajedničko istupanje država radi odbrane suvereniteta i teritorijalnoga integriteta strana ugovornica protiv zajedničkoga neprijatelja uz eliminiranje rata kao sredstva u rješavanju međunarodnih odnosa, odnosno, nesporazuma“ (Hajdarević 2007: 483-484).

⁴⁹ Sistem kolektivne sigurnosti sadržan je u Povelji UN, po kojoj ova organizacija preuzima niz pitanja koja u svome okviru usmjerava prema kolektivnoj sigurnosti. Ovo se naročito ogleda u slanju mirovnih misija u ratom ugrožena područja, posredovanje, monitoring. Međutim, zbog različitih utjecaja koje neke sile ostvaruju u sistemu kolektivne sigurnosti UN, ove misije nemaju željenu efikasnost, što se posebno ispoljilo u potpunome debaklu koji je ova politika doživjela u dešavanjima u Srebrenici (Hajdarević 2007: 484). U ovome smislu, provjeriti efikasnost mirovnih misija UN u Somaliji 1992/1993 (UNOSOM I – *United Nations Operation in Somalia*) i Ruandi 1994 (UNOMUR – *United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda*) i UNAMIR – *United Nations Assistance Mission for Rwanda*). Dalje, općenito o sistemu kolektivne sigurnosti UN i njezinim alternativama u teoriji i praksi vidjeti Bennett & Oliver (2004).

koristilo pojmovno određenje agresije iz Rezolucije radi primjene u pogledu međunarodnih sporova, sukoba ili situacija. U svojim rezolucijama Vijeće sigurnosti nikada se nije pozvalo na definiciju agresije iz Rezolucije drugog organa UN. Dva su moguća razloga za takvo što. Prvi je što predmetna Rezolucija, iako „sadrži sveobuhvatnu definiciju agresije“ (Nogo 2016: 108), nikoga pravno ne obavezuje, dok drugi razlog tražimo u praksi Vijeća sigurnosti. „Čak kada nalaže i teške ekonomske i druge sankcije samo protiv jedne strane u nekom sukobu, ono iz diplomatskih razloga gotovo nikada ne označava tu stranku agresorskom“ (Degan 2011: 254). Izostanak pravnoga obavezivanja jedan je od razloga što definicija agresije iz predmetne Rezolucije do 2010. godine nije prihvaćena u praksi krivičnih sudova, ni nacionalnih ni međunarodnih, iako je u međuvremenu čovječanstvo trpjelo veći broj djela koja su u svemu odgovarala inkriminiranome ponašanju iz navedene Rezolucije (Čejović 2006: 257-258; Dimitrijević et al. 2007: 243).

3. KRIVIČNA ODGOVORNOST POJEDINCA ZA ZLOČIN AGRESIJE

Slijedi rasprava o međunarodnopravnim osnovama krivične odgovornosti pojedinca za zločin agresije (Sayapin 2014: 147). Ideju o procesuiranju ovoga zločina nalazimo još u Versajskome mirovnome ugovoru (Hankel 2022). Odnosni zločin je prvi puta definiran kao *zločin protiv mira* u Londonskome sporazumu iz 1945, odnosno čl. 6. st. 2. a) Povelje Međunarodnoga vojnoga tribunala u Nirnbergu kao:

„planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresivnoga rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garancije, ili učestvovanje u nekom zajedničkom planu i zavjeri za izvršenje ma kojeg od navedenih djela“.⁵⁰

Imajmo na umu da je ova definicija određena u skladu s načelom krivične odgovornosti pojedinaca za ovaj međunarodni zločin, stoga i određenje bića ovoga zločina reflektira vrstu odgovornosti. (Više: Kress 2007: 855-856). Iz navedene odredbe slijedi da se prema međunarodnome običajnome pravu ne kažnjava samo izravno počinjenje, već i planiranje, pripremanje, kao i učestvovanje u planu za izvršenje. Dakle, djelo je iz ugla individualne krivične odgovornosti dovršeno kada ostane samo na

---

⁵⁰ Ovakvo pojmovno određenje zločina protiv mira imalo je svoje uporište u definiciji agresije iz 1933. godine. O individualizaciji krivnje i odgovornosti za agresiju na Međunarodnom vojnom tribunalu u Nirnbergu vidjeti Weinke (2022).

planiranju i pripremanju njegova izvršenja.⁵¹

Pojmovno određenje agresije kao zločina protiv mira u čl. 5. st. 2. a) Povelje Međunarodnoga vojnoga tribunala za Daleki istok uglavnom slijedi nirnberšku definiciju s tim što se (1) zločin protiv mira odnosi na sve objavljene ili neobjavljene agresorske ratove i (2) što se ovaj zločin odnosi i na svaki agresivni rat kojim se krši međunarodno pravo. Iz potonjeg zaključujemo da su tvorci ove Povelje zapravo htjeli proširiti objekt zaštite, tj. da će se za agresivni rat odgovarati i onda kada se njime krše običajna pravna pravila i međunarodnopravna načela, a ne samo međunarodni ugovori. Nirnberška kriminalizacija agresivnoga rata je podržana na Međunarodnom vojnom tribunalu za Daleki istok u Tokiju na kojemu je za zločin protiv mira osuđeno ukupno dvadeset i tri (23) optužena (Dinstein 2009:4). Nirnberški precedent nastavljen je i na drugim suđenjima nacistima, poglavito na Američkome vojnom tribunalu u predmetu *Ministries* od 1949. (Ibid.).

Čl. II. st. 1. a) Zakona br. 10. Kontrolnoga vijeća za Njemačku, za razliku od prethodne dvije povelje, na samome početku teksta odredbe stipulira da u zločine protiv mira pripada „pokretanje invazija na druge države i ratova koji su u suprotnosti s međunarodnim zakonima i sporazumima [...]“. Jasno je da se temeljem suđenja na prethodno referiranim vojnim tribunalima može izvesti zaključak da se individualna krivična odgovornost za zločine protiv mira može primijeniti jedino na visokopozicionirane osobe, vojno ili civilno rukovodstvo. (Ibid. par. 5)⁵². „Ograničenje individualne odgovornosti za zločin agresije na vodstvo ili organizatore je također [po prvi puta izričito navedeno ono što su presude u Nirnbergu i Tokiju podrazumijevale] (Degan 2011: 268) utjelovljeno u čl. 16. Nacrta Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996“ (Dinstein 2009: par. 5).

Valjalo bi istaknuti činjenicu da, „mada je Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu utemeljio da je agresivni rat zločin protiv mira“ (Aust 2009: 272), nije uopće iznenađujuće što od 1948. godine nije bilo sudskih postupaka nacionalnih⁵³ ili međunarodnih

⁵¹ Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu osudio je za zločine protiv mira samo Rudolfa Hessa, kome je izrečena kazna doživotnoga zatvora. Jedanaest drugih optuženih je također osuđeno za zločine protiv mira – Göring, Ribbentrop, Keitel, Rosenberg, Frick, Funk, Dönitz, Raeder, Jodl, Seyss-Inquart i Neurath. (Prema Dinstein 2009: 3).

⁵² „Ta su suđenja afirmirala međunarodno krivično pravo koje državnike, političare, vojne zapovjednike i diplomate čini krivično odgovornima za počinjenje tih zločina u osobnome svojstvu“ (Degan 2011: 244).

⁵³ Iako nacionalni krivični zakoni sadržavaju inkriminaciju djela koja se odnose na agresivni rat. Npr. države sljednice Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije predviđaju krivično djelo agresije, doduše pod po nešto različitim nazivima. Tako, čl. 386. Krivičnoga zakonika Republike Srbije predviđa krivično djelo „agresivan rat“, prema kojem se kažnjava svaki pojedinac koji poziva, podstiče, odn. naredi vođenje agresivnoga rata. Kazneni zakon Republike Hrvatske u svome čl. 89., a u okviru Glave devete koja obuhvata krivična djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, predviđa sankcioniranje zločina agresije. Krivični zakonik Republike

sudišta protiv pojedinaca ili skupina pojedinaca za ovaj međunarodni zločin, mada je bilo više slučajeva kada je bilo potpuno nesporno da su neke države uključene, tj. da su činile akte agresije (Cassese 2005: 448), a u nekoliko različitih situacija je čak i Vijeće sigurnosti u svojim rezolucijama odredilo da je država počinila takve akte.⁵⁴ Dakle, sasvim je sigurno da je, „u međuvremenu, čovječanstvo trpjelo veći broj djela koja su u svemu odgovarala inkriminiranome ponašanju“ (Čejović 2006: 258) iz Rezolucije iz 1974. Jednako tako, „niko ne može osporiti da napad Iraka na Kuvajt 1990. nije predstavljao samo povredu čl. 2. st. 4. Povelje UN [...], koji se ne može opravdati samoodbranom, nego i *međunarodni zločin agresije*“ (Cassese 2005: 129-130)⁵⁵. S tim u vezi, očekivano je bilo suditi S. Husseinu, tadašnjem predsjedniku Iraka, za zločin vođenja agresivnoga rata nakon njegovoga uhićenja 2003. godine, no Irački specijalni tribunal⁵⁶ mu je sudio za druge međunarodne zločine, ne i za zločin protiv mira.⁵⁷

Ustvrdjemo da zločini protiv mira *obuhvataju* kao radnju izvršenja i agresivni rat. Stoga je *agresivni rat* uži pojam od pojma *zločini protiv mira*. Iako se stječe utisak da međunarodno običajno pravo pravi razliku između agresivnoga rata i rata kojim se krši međunarodni ugovor, „u terminološkome smislu, postojanje agresivnoga rata vezuje se samo za rat kojim se krši međunarodno pravo, odnosno inkriminacija agresivnoga rata vezuje se za rat zabranjen po međunarodnom pravu“ (prema Degan, Pa-

---

Crne Gore u čl. 442. ima djelo jednakoga naziva poput onoga u Kaznenome zakonu Republike Hrvatske: zločin agresije. Po svojoj dispoziciji više odgovara Krivičnome zakoniku Republike Srbije.

⁵⁴ Vijeće sigurnosti UN je u svojim rezolucijama od 1945. do 1990. godine u ukupno pet situacija okvalificiralo akte kao agresivne akte, akte agresije ili agresiju. Radi se o aktima počinjenim od Južne Rodezije protiv drugih država, uključujući Angolu, Bocvanu, Mozambik i Zambiju (Rezolucija UNSC, br. 326 (1973) i naredne odluke ovoga tijela u pogledu navedenih situacija u razdoblju 1973-1979), napadu tadašnje Južne Afrike protiv drugih država područja južne Afrike (Rezolucija UNSC, br. 387 (1976) i naredne rezolucije u razdoblju 1976-1987), aktima počinjenim od plaćenika protiv Benina (Rezolucija UNSC, br. 405 (1977)), napadu Izraela na mete Palestinske oslobodilačke organizacije, odn. Tunis (Rezolucija UNSC, br. 573 (1985) te Rezolucija UNSC, br. 611 (1988)). Rezolucija UNSC, br. 577 (1985) usvojena je u odnosu na napad Južnoafričke Republike na Angolu. U konačnici, u ovoj su skupini i akti koje je počinio Irak protiv diplomatskih objekata i osoblja u susjednome Kuvajtu [Rezolucija UNSC, br. 667 (1990)] (Blokker 2022: 264)

⁵⁵ Također, vidjeti American Society of International Law (1990) United Nations: Security Council Resolutions concerning Iraqi Aggression, *International Legal Materials*, vol. 29, br. 6, 1560-1565. Međutim, znakovito je ustvrditi da UNSC invaziju Iraka na Kuvajt 1990. godine nikada nije okvalificiralo kao čin agresije već kao povredu mira [Rezolucija UNSC, br. 660 (1990)].

⁵⁶ Utemeljen Statutom 2005. u vrijeme privremene koalicijske vlade za suđenje pojedincima za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i povrede određenih zakona Republike Iraka. Specijalni tribunal nije imao stvarnu nadležnost za zločin vođenja ili podstrekavanja na agresorski rat. No, Tribunal nije formiran bez kontroverzi – u tome smislu vidjeti Amnesty International, *Tribunal Established without Consultation*, Press Release, 10 December 2003, MDE14/181/2003. Usp. sa Human Rights First, *Iraqi Special Tribunal: Questions and Answers*, dostupno na: www.humanrightsfirst.org, a njegovi dijelovi i u Sassòli, Bouvier, Quintin (2011).

⁵⁷ S. Hussein je 2006. osuđen na smrtnu kaznu vješanjem, koja je izvršena iste godine.

višić, Beširević 2011: 199)⁵⁸. Prema međunarodnome običajnome pravu zabrana rata u međunarodnome pravu nije dovoljna za utvrđivanje pojma agresivnoga rata, već je potrebno da se ovaj rat vodi s određenim ciljem, a to je pokoravanje napadnute države i iskorištavanje njezinih resursa radi dobrobiti agresorske države (Ibid.199-200).

Definicija agresije iz Rezolucije UNGA 3314 (XXIX) od 1974. godine poslužila je kao osnova za određenje agresije u smislu individualne krivične odgovornosti, odnosno za određenje radnji izvršenja djela koja čine pojedinci. Po završetku sudskih postupaka protiv individualnih počinitelja zločina protiv mira u Drugome svjetskome ratu, međunarodna sudišta nisu imala stvarnu nadležnost suditi pojedincima za zločin agresije. Ni dva *ad hoc* međunarodna krivična tribunala, a ni mješoviti tribunali i sudovi, nisu imali takvu nadležnost. Međutim, iako na Rimskoj međunarodnoj diplomatskoj konferenciji 1998. nije došlo do usvajanja nove definicije zločina agresije, niti se željelo referirati na postojeću definiciju zločina agresije iz pomenute Rezolucije UNGA 3314 (XXIX) iz 1974. godine⁵⁹, države učesnice Konferencije suglasile su se da će ovaj Sud biti nadležan i za zločin agresije⁶⁰ koji su počinili pojedinci⁶¹ nakon što bude prihvaćena definicija agresije kao međunarodnoga zločina.⁶²

3.1. Nova-stara definicija agresije – Kampala amandmani

Na međunarodnoj diplomatskoj konferenciji država potpisnica Rimskoga statuta (prva Revizijska konferencija) održanoj u Kampali (Uganda) od 31. maja do 11. juna 2010. amandmanima⁶³ na Rimski statut usvojena je, *inter alia*, definicija agresije

⁵⁸ Autori se ovdje pozivaju na Werlea i Jeschecka, koji tvrde da „agresorski rat nije ništa drugo do popularni izraz za rat zabranjen međunarodnim pravom“. Na ovom stajalištu je i Krivokapić: „Agresorski rat je rat koji je započela jedna država protivno pravilima međunarodnoga prava“ (Krivokapić 2010: 31).

⁵⁹ Članovi Pripremnoga odbora za osnivanje ICC nisu mogli postići dogovor o elementima i uvjetima za inkriminaciju ovog zločina, što je posljedica različitih stavova u pogledu tri osnovna pitanja: 1) da li zločin agresije treba uopće biti uvršten u Rimski statut; 2) ako treba, kako ga definirati i 3) da li i kako definirati ulogu Vijeća sigurnosti u vezi s pokretanjem istrage u postupku pred tim sudom za zločin agresije (opširnije u Degan, Pavišić, Beširević 2011).

⁶⁰ Na ovome se mjestu ukazuje potreba za vlastitom analizom autora u pogledu pitanja zašto zločin agresije nije bio predviđen statutima Međunarodnoga krivičnoga tribunala za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i njemu sestrinskoga Međunarodnoga krivičnoga tribunala za Ruandu (ICTR), a jeste, samo uvjetno, Statutom ICC. No, zbog postavke predmeta istraživanja i skučenosti prostora, to ćemo napraviti u drugoj studiji.

⁶¹ O konceptu zločina agresije i njegovome shvaćanju i razumijevanju prije 2010. vidjeti više u Kress (2007).

⁶² Čl. 5. st. 1. i 2. Rimskoga statuta ICC.

⁶³ Amandmani na Rimski Statut ICC o zločinu agresije, usvojeni u Dodatku I Rezoluciji Skupštine država stranaka Rimskoga statuta, br. RC/Res. 6, 11. juna 2010. godine; Amandmani na Elemente zločina, usvojeni u Dodatku II iste Rezolucije; Razumijevanje amandmana na Rimski statut ICC o zločinu agresije, usvojeni u Dodatku III

prema kojoj će se suditi pojedincima pred ovim Sudom.⁶⁴ Čl. 8bis Rimskoga statuta definiran je zločin agresije, koji u velikoj mjeri upućuje na definiciju agresije iz 1974. godine i po pojmovnome određenju (elementima) i po radnjama izvršenja ovoga zločina, kao i na čl. 16. Nacrta Kodeksa zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva Komisije UN za međunarodno pravo iz 1996.⁶⁵

Zločin agresije za svrhe Rimskoga statuta znači „planiranje, pripremanje, otpočinjanje ili vršenje nekog djela agresije od strane osobe koja je u poziciji da efektivno vrši kontrolu nad njima ili da usmjerava političku ili vojnu operaciju neke države, koja po svojoj prirodi, težini i obimu, predstavljaju očigledno kršenje Povelje UN“.⁶⁶ Ovim se potvrđuje da svako djelo agresije mora predstavljati *očigledno* kršenje odredaba Povelje UN, prevashodno čl. 2. st. 4, što znači da se mora raditi o nezakonitoj upotrebi sile u međunarodnome pravu, i to ne bilo kakvoj, već o *najtežem i najopasnijem obliku nezakonite upotrebe sile*⁶⁷ u međunarodnome pravu. Čl. 8bis st. 2. ponavlja definiciju agresije iz 1974. u smislu da djelo agresije znači „upotrebu oružane sile neke države protiv suvereniteta, teritorijalnoga integriteta ili političke neovisnosti druge države, ili se to čini na bilo koji drugi način koji nije u suglasnosti s Poveljom UN“.⁶⁸ Iz ovoga slijedi da i države potpisnice Rimskoga statuta, u smislu nadležnosti, inkriminacije i sankcioniranja, poznaju isključivo *oružani napad* kao pojam agresije.

U smislu pojedinaca, počinitelja ovog zločina, što vidimo i iz nadležnosti *ratione personae* ICC, agresiju mogu počinuti isključivo lideri neke države, što ide u prilog tezi da je agresija zločin lidera ili državnih dužnosnika [eng. *State officials* (Cassese 2005: 448)]. Zbog toga je učinitelj agresije, za razliku od ostalih međunarodnih zločina koje obrađujemo u radu, uvijek glavar države, predsjednik vlade ili, pak, komandant oružanih snaga.⁶⁹ Dakle, iako je agresija međunarodni zločin *delicta*

---

iste Rezolucije. Dostupno u: Europa-Institut of Saarland University (2014).

⁶⁴ O Kampala amandmanima u odnosu na zločin agresije pobježe Clark (2015).

⁶⁵ Raspravu o sadržini i značenju sedam usvojenih amandmana na Rimski statut, ali iz rakursa Sjedinjenih Američkih Država, vidjeti u Koh & Buchwald (2015).

⁶⁶ Čl. 8bis. st. 1. Dodataka I (Amandmani na Rimski statut ICC o zločinu agresije) Rezoluciji RC/Res. 6 (zločin agresije) usvojenu na 13. plenarnoj sjednici 11. juna 2010. godine konsenzusom. Tekst dostupan na: www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf (25. 10. 2021). O osnovnoj strukturi čl. 8bis vidjeti Clark (2010).

⁶⁷ I Degan, Pavišić i Beširević (2011: 203) su promišljanja da agresija predstavlja samo najteži oblik nezakonite upotrebe sile u međunarodnome pravu.

⁶⁸ Čl. 8bis. st. 2. Dodataka I (Amandmani na Rimski statut ICC o zločinu agresije) Rezoluciji RC/Res.6 (zločin agresije), usvojeno na 13. plenarnoj sjednici 11. juna 2010. godine konsenzusom. Tekst dost. na: www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf (29. 10. 2021).

⁶⁹ Usp. čl. 8bis. Dodataka II (Amandmani na Elemente zločina) Rezoluciji RC/Res.6 (zločin agresije), usvojeno na 13. plenarnoj sjednici 11. juna 2010. godine konsenzusom. Cjeloviti konačni tekst dostupan na: www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf

communia, „u praksi učinitelj djela mora imati određeni politički, državni, službeni ili vojni položaj, svojstvo ili utjecaj, da bi uopće mogao poduzeti radnju učinjenja“ (Degan, Pavišić 2005: 234; Petrović, Jovašević 2010: 225; Jovašević 2010: 250). Stoga je potpuno krivično-politički opravdano da se kao izvršitelji agresije obuhvate oni koji, prema svome položaju, donose odluku o ili naredbe vođenje agresivnoga rata (Stojanović 2008: 158). Zapravo, u smislu ovoga zločina, „počinitelj je svaka osoba koja je u poziciji da efektivno izvršava kontrolu ili da rukovodi političkom ili vojnom akcijom države koja je počinila akt agresije“⁷⁰, pa se može logičkim slijedom razumjeti da će ICC procesuirati samo one osobe koje su imale ili imaju „izravnu, stvarnu i utjecajnu ulogu u agresiji i u donošenju odluka s tim u vezi“ (Bantekas, Nash 2003: 384). Tako, prosta činjenica da je neka osoba bila pripadnik vlade ili je bila visoko pozicionirani dužnosnik u oružanim snagama *ipso facto* ne čini takvu osobu odgovornom za djelo agresije.

Glede subjektivnoga elementa zločina agresije, ističemo da se i ovo djelo vrši s izravnim umišljajem, što se nerijetko očituje kroz namjeru da se učestvuje u činu agresije (Cassese 2005: 449), s tim što, dodatno, počinitelj mora istodobno *znati* (imati znanje ili svjesnost) o činjeničnome stanju iz čega se utvrđuje da upotreba sile nije bila u suglasnosti s Poveljom UN, odnosno mora biti „svjestan obima, važnosti i posljedica svojih radnji“ (Ibid.). Poblje objašnjeno, ne zahtijeva se da pojedinac počinitelj poznaje pravnu kvalifikaciju svojih djela ili radnji niti da „počinitelj pravi pravnu evaluaciju o tome da li je upotreba sile bila u nesuglasnosti s Poveljom UN“.⁷¹ Počinitelj mora prvenstveno biti svjestan činjeničnih okolnosti iz kojih je, pravnom evaluacijom, vidljivo da one čine očigledno kršenje Povelje UN. Međutim, iako „učinitelj ne mora biti svjestan pravnih elemenata kojima se utvrđuje objektivni uvjet inkriminacije (upotreba sile predstavlja *očigledno* kršenje Povelje UN) potrebno je da je svjestan faktičkoga stanja koje je dovelo do toga da je ispunjen objektivni uvjet inkriminacije“ (Degan, Pavišić, Beširević 2011: 205).

ICC je od 17. jula 2018. godine ovlašten procesuirati zločin agresije (Bredow 2022)⁷², shodno tč. 1. ICC Rezolucije od 14. decembra 2017.⁷³ Ispunjavanje svih for-

cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf (25. 10. 2021).

⁷⁰ Čl. 8*bis*. Dodatka II (Amandmani na Elemente zločina) Rezoluciji RC/Res.6, 11. juni 2010.

⁷¹ Čl. 8*bis*. Dodatka II (Amandmani na Elemente zločina) Rezoluciji RC/Res.6 (zločin agresije), usvojeno na 13. plenarnoj sjednici 11. juna 2010. godine konsenzusom. Cjeloviti konačni tekst dostupan na: www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf (25. 10. 2021).

⁷² Sud ranije nije imao nadležnost odlučivati, *in lato sensu*, o zakonitosti određenih oružanih sukoba, kakav je npr. Irački rat ili Druga zaljevska vojna intervencija koja je počela u martu 2003. godine. Vidjeti Sands (2006).

⁷³ ICC Resolution ICC-ASP/16/Res.5 of 14 December 2017: Activation of the Jurisdiction of the Court over the Crime of Aggression.

malnih pretpostavki za procesuiranje počinitelja zločina agresije⁷⁴ otpočelo je kada su odluku o aktiviranju nadležnosti ICC za zločin agresije usvojile države članice dvotrećinskom većinom i kada je najmanje 30 država članica potvrdilo ili na drugi način prihvatilo odgovarajuće amandmane s Konferencije u Kampali, u skladu s odredbama Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora iz 1969., s obzirom da je, podsjećamo, Rimski statut, po svojoj pravnoj naravi, međunarodni ugovor.⁷⁵ Osim toga, tu su još i dva dodatna uvjeta za vršenje nadležnosti: a) o aktiviranju nadležnosti Suda za zločin agresije države članice će, prema rješenju prihvaćenome u čl. 15*bis* i 15*ter*, odlučivati tek nakon 1. januara 2017. (što su i učinile); b) kada se ispune svi prethodni uvjeti, Sud može uspostaviti nadležnost samo za zločin agresije koji je izvršen godinu dana nakon ispunjenja uvjeta o potvrđivanju ili prihvatanju amandmana o zločinu agresije od strane država članica (Usp. Simović, Blagojević, Simović 2013: 241; Degan, Pavišić, Beširević 2011: 207; Clark 2010: 699-706).

Postavlja se pitanje da li potonja definicija zločina agresije može obuhvatiti suvremene akte agresije koji se izvršavaju tokom novih ratova te da li ona, u svome sadašnjem opsegu, može biti relevantna za budućnost. Sadašnja definicija ovoga međunarodnoga zločina teško bi se mogla rastegnuti da uključi *non-state actors* koji ne posjeduju državi slične karakteristike (Boas 2013)⁷⁶. U vodećim raspravama se odista izražava misao da je ovakva definicija, u uvjetima novih oružanih sukoba, kada postaje nepobitno da se agresivni akti sve češće vrše od strane organizacija⁷⁷, poput *Al-Qaeda*, koje djeluju izvan svake državne vlasti (Horvitz, Catherwood 2011), osuđena da bude irelevantna i nemjerodavna (Boas 2013). Definicija iz Kampale iz 2010. godine može se stoga smatrati neadekvatnom u nastojanju ICC da se izbori s nekažnjavanjem i da svojim radom i djelovanjem učestvuje u sprečavanju budućih zločina agresije. Slijedom ove logike i promišljanja, u literaturi se poziva da se otvore novi razgovori o rekonceptualizaciji agresije, kako bi se trenutna definicija ovoga zločina redefinirala u cilju izravnoga uključivanja *non-state actors*⁷⁸ kao potencijalnih

⁷⁴ O ocjeni učinkovitosti procesuiranja i kažnjavanja zločina agresije, posebno na temelju kompromisnoga rješenja koje je postignuto 2010. godine vidjeti u Politi (2012).

⁷⁵ S ovim u vezi, u svijetu se već osnivaju međunarodne nevladine organizacije koje promiču ratifikaciju i implementaciju amandmana usvojenih u Kampali 2010. godine. Vidjeti npr. *The Global Campaign for Ratification and Implementation of the Kampala Amendments on the Crime of Aggression*, www.crimedofaggression.info (30. 10. 2021).

⁷⁶ No, postoje promišljanja da je isključenje državi sličnih entiteta iz opsega definicije agresije iz Kampale nelegitimno i da bi se sadašnje određenje agresije u ovome kontekstu moglo protezati na takve entitete. Opširnije vidjeti u Bachmann & Abdelkader (2018).

⁷⁷ Pod pojmom „organizacija“ ovdje podrazumijevamo uglavnom terorističke organizacije, a ne međunarodne međuvladine organizacije.

⁷⁸ Smatra se dok pojedinačni pripadnici grupe mogu biti subjektom kažnjavanja za učinjene povrede ljudskih

i mogućih počinitelja zločina agresije (Ibid.).

„Nažalost, i prilikom definiranja [zločina] agresije do punoga izražaja je došla superiornost politike u odnosu na pravo. Naime, zemlje članice Vijeća sigurnosti UN zastupale su stav da, upravo, Povelja UN, Glava VII, daje “isključivu ulogu u utvrđivanju da li akt agresije postoji ili ne”, što bi trebalo da radi Sud. Na ovaj način u velikoj mjeri je umanjena uloga Suda, jer bi neko drugi odlučivao o tome postoji li krivično djelo agresije, i to prvenstveno na bazi političkih argumenata, a krivične sankcije bi izricao Sud.“ (Nogo 2016: 111-112).

Upravo je odnos između ovlaštenja tužitelja ICC i Vijeća sigurnosti UN u pogledu ocjene da li je izvršena agresija jedne države na drugu predstavljao jedan od suštinskih problema (Dimitrijević *et al.* 2012). „S jedne strane, međunarodni tužitelj ne bi trebalo da bude vezan odlukama nijednog političkoga organa, jer to može biti protivno interesu pravde, a s druge, najveće svjetske sile još uvijek nisu voljne da tako krupnu odluku, od značaja za pitanje međunarodnoga mira i sigurnosti, prepuste potpuno neovisnome i inokosnome organu“ (Ibid. 241). Navedeno rješenje, usvojeno kao izraz kompromisa, može biti shvaćeno na način da se pojedincu na ICC neće moći suditi ukoliko prethodno ne bude određeno od Vijeća sigurnosti UN da u odnosu na neku državu ili države postoji čin agresije, tj. bez određenja potonjega organa da se u ponašanju neke države pronalaze elementi čina agresivnoga rata glavar te države neće moći biti krivično odgovoran za međunarodni zločin agresije na ovome Sudu (Koh, Buchwald 2015).⁷⁹ Stoga je krivična odgovornost pojedinca, razložno ili ne, uvjetovana odgovornošću države za teško kršenje obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava.⁸⁰ Dakle, *bez odgovornosti države* nema ni krivične odgovornosti njezinoga najvišega dužnosnika.⁸¹

„Tzv. kompromisom iz Kampale dogovoreno je da je početak istrage uvjetovan odlukom Vijeća sigurnosti UN. Međutim, ukoliko taj organ ne utvrdi da postoji agresija u roku od šest mjeseci od datuma kada je o tome obaviješten od tužiteljstva [ICC], međunarodni tužitelj može voditi

---

prava, odnosno za činjenja međunarodnih zločina, grupa kao grupa, odnosno organizacija, nije, još uvijek, subjekt kažnjavanja ili izricanja i primjene sankcija, osobito onih koje se vezuju za pravo o odgovornosti država i međunarodnih organizacija (Sriram, Martin-Ortega, Herman 2010).

⁷⁹ Temeljitiije o zasnivanju nadležnosti ICC za slučajeve agresije vidjeti u Akande & Tzanakopoulos (2018). Jednako tako, Trahan (2018); Kress (2018). Posebno vidjeti komentare Rimskoga statuta u pogledu odredaba čl. 15bis, 15ter; 16. (Schabas 2016; Ambos, Triffterer 2016).

⁸⁰ O ulozi Vijeća sigurnosti UN u odnosu prema ICC u vezi sa zločinom agresije vidjeti Trahan (2019), Blokker (2022).

⁸¹ Slijedom ove pravne matrice biće vrlo zanimljivo i razložno pratiti odnos ICC i Vijeća sigurnosti glede zločina agresije, posebno stoga što ovaj Sud ne egzistira u izolaciji, te da će u budućnosti njegov uspjeh ovisiti prvenstveno o sposobnosti da osnaži i da bude osnažen od drugih institucija u međunarodnoj zajednici (Koh, Buchwald 2015).

istragu ako to prethodno odobri Pretpretresno vijeće ICC. No, i u tom slučaju postoje [određena] ograničenja.“ (Simović, Blagojević, Simović 2013: 242)

I nakon Kampale, Sud nema nadležnost za zločin agresije u odnosu na države koje nisu stranke Rimskoga statuta (Koh, Buchwald 2015) (osim onih država koje na temelju jednostrane izjave svoje volje, putem deklaracije, priznaju nadležnost Suda za tačno određene međunarodne zločine iz stvarne nadležnosti Suda te, eventualno, za tačno određeno vremensko razdoblje), ako je djelo učinjeno od njihovih državljana ili na njihovoj teritoriji. Sud, jednako tako, neće imati nadležnost ukoliko neka od država, koja je stranka Rimskoga statuta, podnese ICC deklaraciju kojom ne prihvata nadležnost Suda za zločin agresije. U konačnici, i Vijeće sigurnosti može prekinuti sprovođenje istrage za ovaj zločin u periodu od 12 mjeseci. (Simović, Blagojević, Simović 2013). Zbog ovakvih rješenja usvojenih u Ugandi, opravdano postoji strah da će ICC suditi za međunarodni zločin agresije „samo državljanima zemalja koje nemaju veliki utjecaj u međunarodnoj zajednici“ (Nogo 2016: 113).

„Sve ovo ukazuje da je [ICC] veoma slab i da se nalazi pod snažnim utjecajem politike, odn. zemalja koje posjeduju ogromnu moć u međunarodnim odnosima. Teško je očekivati, to se graniči s utopijom, da će države članice Vijeća sigurnosti UN [posebno stalne članice] agresivno i ratno ponašanje svojih država ocijeniti kao [zločin] agresije. Iako su rješenja iz Kampale dosta razočaravajuća, predstavljaju značajan korak naprijed u stvaranju međunarodnoga sistema krivičnoga prava, jer se po prvi puta u historiji čovječanstva uspostavlja jurisdikcija stalnoga međunarodnoga suda nad djelima nacionalnih lidera za najteži oblik napada na ljudske slobode i prava građana drugih država. (Ibid.)

Jedna od pozitivnih implikacija na međunarodno pravo i međunarodne odnose svakako leži u činjenici što se po prvi puta agresija uspostavlja kao međunarodni zločin u svome punome smislu i značenju. Dakle, ovim činom formiraju se i materijalnopравни i procesnopравни elementi jednoga međunarodnoga zločina – njegovo konačno pojmovno određenje i definiranje, kao i uspostavljanje vršenja nadležnosti jednoga međunarodnoga sudišta⁸² – no, ponovno podsjećamo, isključivo za svrhe krivične odgovornosti pojedin(a)ca.⁸³ Na koncu, optira se, što je od iznimne važnosti u ovome dijelu, da one države koje su ratificirale Kampala amandmane izmijene i urede svoje domaće krivično zakonodavstvo u pogledu čl. 8*bis* i

---

⁸² Politi (2012) zaključuje da tačan pojam ovoga zločina, onako kako je definiran amandmanima 2010. godine ostaje problematičan u oba aspekta – i kod agresije države i kod ponašanja pojedinca.

⁸³ O ključnim rizicima i poteškoćama u procesuiranju djela agresije vidjeti Grzebyk (2022).

amendiranih Elemenata zločina u dijelu agresije, a sve u cilju procesuiranja pojedinaca počinitelja ovoga djela na nacionalnoj razini (Clark 2015; Koh, Buchwald 2015).

4. UTVRĐIVANJE ČINA AGRESIJE – VIJEĆE SIGURNOSTI V. MEĐUNARODNI SUD

S postavljenim podnaslovom, kao i sprethodnim u vezi, osobito s dijelom u kojem smo iznijeli raspravu o zločinu agresije u pravu o odgovornosti država, valjalo bi navesti određenu dilemu: da li otuda agresiju utvrđuje Vijeće sigurnosti UN, a ne ICJ? Primjećujemo da je uvriježeno stajalište da „prva upotreba oružanih snaga od države koja je protivna Povelji UN predstavlja *prima facie* dokaz agresije, mada se konačna odluka u takvim slučajevima prepušta Vijeću sigurnosti, koje također može klasificirati druge čine agresije” (Martin 2003: 21). U predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo*, Demokratska Republika Kongo (DR Kongo) je isticala da je Uganda izvršila akte oružane agresije na njezinoj teritoriji prema značenju čl. 1. Definicije agresije, čiji akt je bio protivan čl. 2. st. 4. Povelje UN. DR Kongo je nadalje tvrdila da su oružane snage Ugande provele iznenadnu invaziju, učinile oružane napade i okupirale teritorij DR Kongo. Ova država je predstavila Sudu ilustrativnu listu incidenata za svrhe dokazivanja namjerne politike vlade Ugande protiv DR Kongo te je, nadalje, demonstrirala opseg odgovornosti vođa Ugande u činjenju agresije.⁸⁴ Međunarodni je sud u svojoj Presudi u ovome predmetu 2005. godine sa šesnaest glasova prema jedan našao da je „Republika Uganda, učešćem u vojnim aktivnostima protiv DR Kongo na teritoriju potonje, okupiranjem Iturija i aktivno proširujući vojnu, logističku, ekonomsku i finansijsku podršku neregularnim snagama koje su operirale na teritoriju DRC, prekršila načelo zabrane upotrebe sile u međunarodnim odnosima i načelo neintervencije“.⁸⁵ DR Kongo je, također, pokrenula postupak pred Međunarodnim sudom protiv država Burundi i Ruande zbog navodnih akata oružane agresije koje su počinile ove države na njezinome teritoriju unutar značenja čl. 1. Definicije agresije te protivno čl. 2. st. 4. Povelje UN. Međutim, oba potonja postupka su obustavljena na ICJ na zahtjev DR Kongo i uz suglasnost država Burundi i Ruande.

---

⁸⁴ United Nations (2003: 263-264, par. 450). Isto tako, vidjeti *Application instituting Proceedings, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, 23. juni 1999.

⁸⁵ ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I. C. J. Reports 2005, p. 168, par. 345.

Sljedeće pitanje koje proizilazi iz prednjega razmatranja tiče se ispitivanja prirode, karaktera i kvaliteta odnosa Vijeća sigurnosti i ICJ s prethodnim u vezi.⁸⁶ Međunarodni spor u pogledu povrede obaveze države da procesuirá počinitelje krivičnih djela pod svojom nadležnošću i spor između istih država, koji se eventualno vodi pred Međunarodnim sudom, uopće ne moraju biti u formalnopravnoj vezi. Jedan spor se može rješavati u Vijeću sigurnosti UN, u kojem će se utvrditi postojanje političkopravne odgovornosti države, dok se drugi može rješavati na nekom međunarodnome sudištu gdje će se utvrđivati drukčija priroda odgovornosti odnosno države. Primjer za to jesu krivični postupci pred Škotskim krivičnim sudom u Nizozemskoj, ali i, uvjetno rečeno, spor između Socijalističke Libijske Arapske Narodne Džamahiriye i Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenoga Kraljevstva pred Međunarodnim sudom (*Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*).⁸⁷ Naime, Sud je odbio narediti privremene mjere zaštite protiv Ujedinjenoga Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država, jer je Rezolucija Vijeća sigurnosti UN br. 748 usvojena na temelju Glave VII Povelje UN.⁸⁸ Značilo je ovo da Libija traži od Suda privremenu zaštitu koja je protivna britanskim i američkim pravima, dok je Vijeće sigurnosti prethodno ustvrdilo da ove države imaju pravo na njihovu zaštitu (Steinerte, Wallace 2008). Bio je ovo prvi slučaj koji je sa sobom nosio pitanje od goleme važnosti, a ticalo se odnosa između Suda i Vijeća sigurnosti. Ipak, i pored ove spoznaje, Sud je u svojoj odluci izbjegao izravan konflikt između ova dva organa UN (Gill 2003). Dakle, mada Sud u svojoj odluci nije razmatrao pitanje svoje nadležnosti da raspravlja o zakonitosti rezolucija Vijeća sigurnosti, brojni suci su dali svoja pojedinačna mišljenja u kojima su adresiralo ovo pitanje do potankosti. Tako se ističe izdvojeno mišljenje suca Weeramantry u kojem se iznosi važnost odnosa i uzajamnih funkcija Suda i Vijeća sigurnosti, pri čemu je prepoznato da Sud, unutar sistema UN, nije ovlašten revidirati rezolucije Vijeća sigurnosti, niti posjeduje žalbene ovlasti kako bi mogao djelovati poput žalbenoga suda ili najvišega suda u domaćem pravnome sistemu (Steinerte, Wallace 2008).

⁸⁶ Valjalo bi navesti da se pred Međunarodnim sudom povećava broj međudržavnih sporova glede protupravne upotrebe sile u međunarodnome pravu protiv druge države. Primjera radi, u oktobru 2002. godine pred Sudom se na rješavanju nalazilo, od ukupno njih 25, tačno 16 predmeta koji su se izravno ili neizravno ticali upotrebe sile. Za šire vidjeti Gray (2003).

⁸⁷ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Reports 1998*, p. 9.

⁸⁸ Rezolucija UNSC, br. 748 (1992), koja je usvojena jednoglasno, nalagala je Libiji da izruči počinitelje terorističkoga čina te je, ujedno, nametnula sankcije ovoj državi. Također, vidjeti Rezoluciju UNSC, br. 731 (1992).

Međutim, u njegovome mišljenju, s ovim u vezi, možemo izdvojiti sljedeće: „... kao sudski organ, s vremena na vrijeme biće dužnost Suda da ispita i utvrdi, iz striktno pravnoga rakursa, pitanja koja mogu istovremeno biti predmetom utvrđivanja, iz izvršnoga ili političkoga ugla ispitivanja, nekog drugog glavnog organa UN“⁸⁹. Također je u ovome duhu istaknuto da se ovlaštenja Vijeća sigurnosti moraju izvršavati u skladu s dobro utemeljenim načelima međunarodnoga prava.⁹⁰ Na koncu, iako je Sud odbio izreći privremene mjere koje je zahtijevala Libija, sudac Weeramantry je sugerirao da ICJ ima nadležnost raspravljati o obimu ovlaštenja Vijeća sigurnosti i o zakonitosti bilo kojih čina koji mogu biti dovedeni u pitanje. Sud se, dakle, ne treba odreći svoje sudske uloge.⁹¹

Usporedbe radi, ICJ je u predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*⁹² odredio privremene mjere uprkos činjenici što je Vijeće sigurnosti usvojilo rezoluciju zahtijevajući priekid neprijateljstava.⁹³ No, razlika između ovoga i prijašnjega slučaja leži u tome što je u predmetu *Lockerbie* Vijeće sigurnosti raspravljalo na temelju Glave VII, te da je, posljedično tome, došlo do određenih nalaza, odnosno do zaključka da prava Ujedinjenoga Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država trebaju biti zaštićena. (Steinerte, Wallace 2008). Na kraju, u predmetu *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, ICJ je našao da nema zapreke za ovaj Sud da raspravlja o pitanju koje je u isto vrijeme predmet rješavanja u UNGA ili Vijeću sigurnosti⁹⁴, odnosno da to neće odvratiti Sud da raspravlja o stvarima koje su iznijete pred njega. Odista, prema čl. 24. Povelje Vijeće sigurnosti ima „primarnu odgovornost za održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti“, te u tome duhu ono može nametnuti državama „eksplicitnu obavezu da se povinuju

---

⁸⁹ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I. C. J. Reports 1992, p. 3, Dissenting Opinion by Judge Weeramantry, 56.*

⁹⁰ *Ibid.* 65. Isto tako, vidjeti *travaux préparatoires* Povelje UN.

⁹¹ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I. C. J. Reports 1992, p. 3, Dissenting Opinion by Judge Weeramantry, 50-71.*

⁹² *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Provisional Measures, Order of 1 July 2000, I. C. J. Reports 2000, p. 111.*

⁹³ Rezolucija UNSC, br.1234 (1999), usvojena jednoglasno, u kojoj je Vijeće sigurnosti, nakon što je izrazilo zabrinutost situacijom u DR Kongu, zahtijevalo trenutni prekid neprijateljstava u regionu, povlačenje stranih snaga i ponovnu uspostavu legitimne vlasti. No, pogledati i ostale rezolucije UNSC koje se odnose na oružani sukob u DR Kongu, osobito one iz 1999. i 2000.

⁹⁴ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004, p. 136.*

ukoliko, naprimjer, ono izda naredbu ili komandu [...] prema Glavi VII“ i može, u tome cilju, „zahtjevati izvršenje prinudnim akcijama“⁹⁵ Međutim, Sud nalazi „da čl. 24. referira na primarnu, ali ne nužno i na *isključivu* nadležnost“⁹⁶ u odnosu na staranje o međunarodnome miru i sigurnosti.

Najzad, da li je odluka UN o učinjenoj agresiji političke, a ne pravne naravi?

Za svrhe pružanja pravno smislenih odgovora na gore postavljena pitanja, istaknut ćemo kako danas postoji opće suglasje da se ima praviti razlika između materijalne definicije akta države u smislu prepoznavanja agresije, s jedne, i *proceduralnoga* pitanja moguće uloge za Vijeće sigurnosti u početnim fazama postupka, s druge strane (Kress 2007). Ova se razlika ne traži samo po načelima krivičnoga prava, već je također prisutna u odredbi čl. 5 (2) Rimskoga statuta, koja razdvaja *zločine* iz stvarne nadležnosti ICC od *uvjeta* pod kojima Sud izvršava svoju nadležnost.

Na temelju iznijetoga, a posebno u odnosu na predmet *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*⁹⁷, te u odnosu i na druge predmete koji se nalaze na rješavanju pred Međunarodnim sudom, imajući u vidu kvantitativnu dimenziju, a koji pripadaju po svojoj sadržini u oblast protupravne upotrebe sile, smatramo da je ispravno ustvrditi kako nema zapreke, a shodno Statutu Suda, da ICJ u nekome pravnome sporu zaključi da je neka država *povrijedila svoju međunarodnu obavezu* u ovome smislu. Sljedstveno takvom gledištu, i Vijeće sigurnosti UN, kao izvršno-politički organ, temeljem Glave VII Povelje, ali i ICJ, kao glavni sudski organ UN, temeljem svoga Statuta, imaju pravno uporište i ovlaštenje, svako u skladu sa svojim procedurama i pravilima postupka, donositi odluke s ovim u vezi. No, valjalo bi također primijetiti da unatoč tome što Sud u svojim zaključcima uopće ne koristi pravni izraz *agresija* ili *agresivni rat*, što je naročito vidljivo u dispozitivu njegovih presuda, ipak se ne možemo oteti dojmu da je ICJ u svojoj raspravi i zaključcima, posebno u predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, imao u vidu upravo zločin agresije kada je koristio karakterističan jezik i terminologiju u odnosnoj presudi (Kress 2007).⁹⁸ Kao potvrda ovome može nam poslužiti obrazloženje ICJ u odnosnome predmetu u kojem se govori o vojnoj intervenciji „takve dimenzije i

---

⁹⁵ ICJ, *Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter)*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1962, p. 163.

⁹⁶ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004, p. 136, na 148, par. 26. Kurziv autora.

⁹⁷ Za pobliže o oružanome sukobu u ovoj afričkoj državi vidjeti Sriram, Martin-Ortega, Herman (2010).

⁹⁸ U ovome smislu, usp. ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I. C. J. Reports 2005, p. 168, Separate Opinion of Judge Simma, par. 2.

trajanja da Sud smatra da se radi o teškoj povredi zabrane upotrebe sile koja je izražena u čl. 2. st. 4. Povelje⁹⁹.

5. KA ZAKLJUČNIM RAZMATRANJIMA

Unatoč tvrdnji da se do pozitivne norme agresije došlo uz politički kompromis, budući da je taj način bio i jedini mogući, unatoč svim mogućim i spomenutim slabostima rezolucijske definicije agresije iz 1974. godine, koje se poglavito ogledaju u činjenici što definicija agresije nije pravno obavezujuća (izuzev jednoga svoga dijela), kao i praksi Vijeća sigurnosti UN, u kojem smislu jedino ovaj organ može autoritativno odrediti da li se radi o činu agresije u svakom konkretnome slučaju¹⁰⁰ (podsjećamo da i ICJ u ovome dijelu ima važnu ulogu) i to samo kada njegov rad nije paraliziran eventualnim ulaganjem veta jedne od njegovih stalnih članica, te uprkos državnoj praksi velikih sila, ipak, ustvrđujemo, da su u međunarodnoj zajednici država i međunarodnih organizacija kroz historiju činjeni i, u konačnici, učinjeni golemi naponi da zločin agresije, kao oružani napad neke države na drugu, od usvajanja Povelje UN 1945. postane zabranjen i pravilima općeg međunarodnoga prava. Ustvrđujemo da zločin agresije u međunarodnome javnome pravu nije sadržan u nekom općem međunarodnom ugovoru, poput zločina genocida i ratnih zločina, koji su u međunarodnome pravu inkriminirani kroz konvencijske definicije. Međutim, i pored nedostatka opće konvencije UN o sprečavanju i kažnjavanju zločina agresije, a u vezi s odgovornosti država, „koja bi predviđala mogućnost jednostrane tužbe jedne države stranke protiv druge ICJ u Hagu u slučajevima njezina kršenja“ (Degan 2008: 80), rezolucijska definicija ovoga zločina, odnosno opisi radnji agresije iz čl. 3. Dodatka Rezoluciji iz 1974. ipak predstavljaju odraz općega običajnoga međunarodnoga prava, što je potvrdio i ICJ u predmetu *Vojne i paravojne aktivnosti Sjedinjenih Američkih Država protiv Nikaragve* 1986. Opće običajno međunarodno pravo uključuje i zabranu napadačkoga ili agresivnoga rata, iz čega proizilazi da agresija prvenstveno obuhvata oružani napad ili djela oružanoga nasilja protiv neke države, što je stajalište i sudske prakse, pravne doktrine, ali i odraz običajnoga prava.

Primjećujemo, nadalje, da se u međunarodnopravnim aktima i pravnoj doktrini koriste različiti izrazi: agresija, zločin agresije, oružani napad, agresivni (agresorski,

⁹⁹ ICJ, *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I. C. J. Reports 2005, p. 168, par. 165.

¹⁰⁰ Međutim, šta to konstituira agresiju danas predstavlja, podsjećamo, jedno od najkontroverznijih pitanja u suvremenome međunarodnome pravu. (Boczek 2005)

napadački) rat, zločini protiv mira. Vrijedi ukratko objasniti razlike i sličnosti. Agresija je, zapravo, faktičko ili stvarno stanje, tj. situacija oružanoga napada jedne države na drugu. Kao takva pojava 1974. godine priznata je zločinom u međunarodnome pravu. Dakle, u suvremenome međunarodnome pravu, agresija je zapravo *zločin* agresije te pripada skupini međunarodnih zločina *stricto sensu*. Agresija jeste protupravni oružani napad. Agresija se kao međunarodni zločin sastoji od više različitih djela, no sva ona obuhvataju postojanje oružanoga napada *per se*. Agresija, prema tome, može biti izvršena samo s jednim djelom ili radnjom izvršenja. Agresivni rat, koji je inkriminiran u obliku pozivanja, podstrekavanja ili naređenja vođenja agresivnoga rata u nekim nacionalnim krivičnopравnim propisima, uglavnom se vezuje za oružani sukob i za krivičnu odgovornost *pojedince* na međunarodnoj i nacionalnoj razini, dok se izraz agresija više koristi u međunarodnome javnome pravu, osobito u pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija (Boczek 2005: 392). S druge strane, agresivni rat je pokriven pojmom agresije, tj. agresija u svome pojmovnome opsegu obuhvata i vođenje agresivnoga rata, što znači da je, samim tim, agresija širi pojam od agresivnoga rata. S ovim u vezi, nejasno je zašto čl. 5. st. 2. Dodatka na Rezoluciju iz 1974. godine razdvaja dva pojma: *agresivni rat* i *agresiju*, propisujući da je agresivni rat zločin protiv međunarodnoga mira, dok agresija povlači međunarodnu odgovornost. Jedino logično objašnjenje ide ka tome da se pokušala napraviti distinkcija u pogledu odgovornosti, po kojoj bi za agresivni rat odgovarao pojedinac, dok bi za agresiju odgovarala država. Jednako tako, a nastojeći pravilno razumjeti ovu odredbu, nameće se i pitanje da li *agresija* pripada grupi zločina protiv mira ili toj grupi pripada samo i jedino agresivni rat (Omerović 2011: 318). Na kraju, zločini protiv mira – sintagma je međunarodnih vojnih tribunala u Nirnbergu i Tokiju, kao i Nacrta Kodeksa o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. Zločini protiv mira također se vezuju za načelo krivične odgovornosti pojedinca, no, u literaturi se može naići i na mišljenje da su zločini protiv mira generički naziv za sve zločine koji kao objekt napada imaju međunarodni mir i sigurnost u svijetu (Macić 2001).

Agresija nije svaka prijetnja ili povreda međunarodnoga mira i sigurnosti, odnosno nije svaka prijetnja ili povreda međunarodnoga mira i sigurnosti zločin agresije. Agresija kao zločin u međunarodnome pravu predstavlja najteži i najužasniji oblik nezakonite upotrebe sile u međunarodnim odnosima, odnosno najintenzivniju i najozbiljniju povredu međunarodnoga mira i sigurnosti. S ovim u vezi, kada raspravljamo o elementima čina agresije, valja krenuti od prirode međunarodne obaveze koja je inherentna svim državama, a koja se sastoji od uzdržavanja od prijetnje ili upotrebe sile u međunarodnim odnosima, a čiji je izvor sadržan u odredbi čl. 2. st. 4. Povelje

UN. Prije svega, radi se o ugovornoj međunarodnoj obavezi, jer je Povelja UN prvenstveno međunarodni ugovor (Sayapin 2014). Zatim slijedi da se radi o obavezi po običajnome međunarodnome pravu, a naposljetku, i o *jus cogens* obavezi. Slijedom navednoga, agresija se može uzeti kao ozbiljna povreda peremptorne norme općega međunarodnoga prava za svrhe prava o odgovornosti država (Ibid.).

Gore naznačen stav da definicija agresije iz 1974. godine ne propisuje zahtjev za postojanje *agresivne namjere* počinjenja zločina razumije se na način da se kod ovog međunarodnog zločina agresivna namjera izvlači iz radnje izvršenja, tj. ona derivira iz objektivnoga elementa. U takvom slučaju govorimo o impliciranoj namjeri (eng. *implied intent*) koja nije distinktivni subjektivni element zločina agresije, već je sadržana u objektivnome elementu, tj. nju određujemo i dokazujemo pomoću djela agresije. Agresivna namjera nije utkana u pojmovno određenje bića zločina agresije, kao što je to učinjeno u konvencijskoj definiciji zločina genocida iz 1948. godine. Napominjemo da agresivnu namjeru, poput genocidne namjere, treba razlikovati od izravnoga ili direktnoga umišljaja koji se, kao oblik vinosti, traži i kod genocida i kod agresije. Mislimo da je ovakav pristup jedini ispravan i moguć – pristup je to koji, po nama, spaja naizgled dva nepomirljiva stajališta u teoriji: zahtjeve za agresivnom namjerom i zahtjeve koji niječu bitnost postojanja ove namjere za određenje zločina agresije. Zaključujemo stoga da je odgovornost država i međunarodnih organizacija za odnosni zločin – objektivna (striktna).

Na temelju analize uočili smo da definicija agresije iz 1974. godine trpi određene kritike. Ovo se najprije odnosi na pravnu narav ovoga akta, pravnu formulaciju određenoga izraza te izostavljanje određenih međunarodnopravnih učesnika. No, krenimo redom. *Primo*, osim što je pomenuta Rezolucija tek deklarativnoga karaktera, svjedoci smo vrlo neprecizne jezičko-pravne formulacije u smislu da agresija *povlači međunarodnu odgovornost*. Iako su nam jasne intencije ovakvoga normiranja, može se s pravom postaviti pitanje – je li se radi o međunarodnoj odgovornosti država ili o odgovornosti pojedinaca po međunarodnome pravu, ili, pak, o obje? Najzad, predmetna definicija agresije ne pokriva djela međunarodnih organizacija (univerzalnih i regionalnih), odnosno nedržavnih entiteta (eng. *non-state actors*) (Delupis 2000). S potonjim u uskoj vezi je i teoretsko-praktična dilema: mogu li uopće međunarodne organizacije biti aktivni subjekti u izravnome ili neizravnome činjenju zločina agresije (npr. ukoliko regionalni sporazum ili ustanova, tj. regionalna međunarodna organizacija, protivno pravilima međunarodnoga prava, upotrijebi oružanu silu na neku državu ili skupinu država)? Koliko se god na ovome stepenu razvoja i sveukupne percepcije suvremenoga međunarodnoga prava i međunarodnih odnosa to činilo

pogrešnim ili teško ostvarivim, povrh svega iluzornim, bismo li se mogli složiti s konstatacijom da se ipak ne može poreći znanstveno utemeljenje zaključka da se i međunarodna međuvladina organizacija može pojaviti kao subjekt izravnoga izvršenja zločina agresije, koliko god imali u vidu *specificum* odgovornosti međunarodne organizacije? Da li stoga postoje situacije kada međunarodna organizacija, preko svojih organa može ostvariti djelimičnu ili potpunu kontrolu nad cijelim ili dijelom područja neke države (u pitanju su prijelazne i/ili privremene uprave međunarodne organizacije)? S druge strane, kada se radi o međunarodnim zločinima, da li bi u tom svjetlu valjalo odrediti da međunarodna organizacija, poput države, može imati efektivnu kontrolu, koju ostvaruje i sprovodi putem svojih međunarodnih snaga, nad područjem neke države u smislu zločina agresije? *Secundo*, mogu li one biti odgovorne po međunarodnome pravu za ovaj zločin, posebno nakon usvajanja Nacrta Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija 2011. godine? *Tertio*, možemo li ovdje imati tzv. istovremeni dualitet odgovornosti u međunarodnome pravu *država* članica i *međunarodne organizacije*, poput rasprava o mogućnosti postojanja takvoga dualiteta između *pojedinaca* i *države* glede zločina genocida? *Quarto*, može li postojati dualitet odgovornosti *pojedinka* i *međunarodne organizacije* u slučaju da smo na prvu teoretsko-praktičnu dilemu dali potvrđan odgovor? U pogledu pasivnoga subjekta, tj. žrtve agresije, pošto je agresija tzv. teritorijalni zločin, što znači da je upravljena prema nekom području, sumnjamo da bi neka međunarodna organizacija, s obzirom da se za razliku od država radi, kako smo iz definicija ovih subjekata ranije u radu vidjeli, o neteritorijalnome entitetu u poređenju s državnim područjem, mogla biti *pogođena* zločinom agresije. U ovome smislu držimo da se na međunarodnu organizaciju, tačnije na njezino sjedište i njezine područne urede, odnosno na njezine misije i predstavništva u državama članicama, može počiniti jedino zločin (međunarodnoga) terorizma, a nikako zločin agresije.

Jednako tako, nema sumnje da nove tendencije, trendovi, koncepti i doktrine, poput humanitarne vojne intervencije, preduhitrujućega napada (eng. *pre-emptive attack*), anticipatorne (preventivne) samoodbrane (eng. *anticipatory self-defence*), odgovornosti za zaštitu (*responsibility to protect*; R2P)¹⁰¹, o kojima se u današnje vrijeme raspravlja u dijelu upotrebe sile, mogu predstavljati agresiju i povlačiti odgovornost po međunarodnome pravu. No, ograda da su ovakve akcije moguće samo u izuzetnim situacijama, iako možda logična, ne znači ništa, jer „svaki izuzetak ima tendenciju da se pretvori u pravilo“ (Krivokapić 2011: 623). U konačnici, zanimljivo je uočiti da se, pored agresivnoga rata, termin agresija uglavnom upotrebljava u me-

¹⁰¹ O sadržini i statusu ovih koncepata u nekoj drugoj naučnoj studiji.

međunarodnome krivičnome pravu, dakle kod individualne krivične odgovornosti, dok se u pravu o odgovornosti, koje se odnosi na akte država i međunarodnih organizacija, odnosno u općem međunarodnom pravu, uglavnom koriste prethodno spomenuti termini ili samo protupravna upotreba sile (eng. *illegal use of force*). Možda je ovo izraz tendencije u preovladavajućim stanovištima u međunarodnopravnoj doktrini i politici međunarodnih organizacija i država da se za međunarodni zločin agresije sudi pojedincima, dok je za države i *regionalne* međunarodne organizacije predviđena političkoppravna odgovornost u vidu osude kroz rezoluciju Vijeća sigurnosti UN na temelju glave VII Povelje UN i nametanja međunarodnopravnih – mada, po užoj karakterizaciji – političkopravnih sankcija. S druge strane, svi predmeti koji su se do sada pojavili pred Međunarodnim sudom¹⁰², iako su imali elemente zločina agresije, nisu se tako okvalificirali, niti su se na nju referirali, već su termini poput oružana intervencija u unutarnje poslove države, povreda teritorijalnoga suvereniteta, političkoga integriteta i neovisnosti neke države postali općeprihvaćeni u suvremenome međunarodnome pravu. Opravdanje za očito potenciranje odnosne terminologije možda možemo pronaći u činjenici što danas ne postoji mnogostrani međunarodni ugovor, u obliku konvencije, poput UN Konvencije o genocidu, čiji će predmet reguliranja (eng. *subject-matter*) predstavljati zločin agresije. Ono što je dosada učinjeno u međunarodnome pravu u smislu definiranja zločina agresije, kako smo ranije analizirali, jeste usvajanje Definicije agresije u Dodatku Rezolucije UNGA (br. 3314 (1974)), međutim, tvrdi se da ovakav akt, nije pravno obavezujući, slijedeći odredbe Povelje UN u pogledu nadležnosti i rada ovog plenarnog organa UN. No, znajući da „neki formalno neobavezujući akt organa međunarodne organizacije (kao tzv. *soft law*)“ (Lapaš 2008: 74) može, svojim sadržajem, postati pravno obavezujući, ukoliko se ispune određeni uvjeti, odnosno ukoliko predstavlja izraz općeg običajnog međunarodnog prava, istinski dvojimo o stvarnim razlozima nekorištenja termina agresije pred Međunarodnim sudom. Smatramo, da je pravna argumentacija, odnosno pomenuti pravni rezon u pogledu neupotrebe termina agresije, naprosto insuficijentan, i da se s tim u vezi teško mogu iskristalizirati elementi opće i pravne logike. Upotreba relevantnoga termina danas je rezervirana jedino u praksi država i međunarodnih organizacija, prvenstveno u UN i njezinome Vijeću sigurnosti. Čini se da je određenje agresije u pravopolitičkome smislu u isključivoj nadležnosti Vijeća sigurnosti UN (Bećirević 2003), dok je njezino određenje, kao pojam protupravne upotrebe sile, u čisto pravnome smislu,

---

¹⁰² Tako, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I. C. J. Reports 1986*, p. 14.

nadležnost ICJ. S aspekta podjele vlasti, „Vijeće sigurnosti ima dodijeljene funkcije političke naravi, dok Sud izvršava čisto sudske funkcije.“¹⁰³

Zapravo, vrlo je razborito ustvrditi da Vijeće sigurnosti i ICJ imaju komplementarnu nadležnost, s obzirom da u Povelji UN nema doktrine podjele vlasti, odnosno da u odnosu ova dva glavna organa Organizacije nema ništa slično čl. 12.¹⁰⁴ Povelje UN.¹⁰⁵ Odsustvo ovakve doktrine u teoriji ne sprečava Sud da raspravlja u isto vrijeme kada i Vijeće sigurnosti o pitanju prijetnje ili upotrebe sile ili postojanju akta agresije protiv neke države. Dokaz ovoj tvrdnji pronalazimo i u jurisprudenciji Suda (*Nikaragva v. Sjedinjenih Američkih Država*)¹⁰⁶ iz 1984., kada je Sud, posljedično prigorima potonje države protiv nadležnosti Suda u smislu da ova vrlo osjetljiva i specifična oblast ulazi u kompetenciju, odnosno, koja prema Povelji UN i prema tadašnjoj uhodanoj praksi, pripada djelokrugu drugih organa Organizacije, posebno Vijeća sigurnosti, posebno ukazao da Vijeće sigurnosti, referirajući se na čl. 24.¹⁰⁷ Povelje UN, ima samo *prvenstvenu (primarnu)*, a ne *isključivu* odgovornost za održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti, pa je stoga zaključio da ova dva organa mogu vršiti odvojene, ali komplementarne funkcije u odnosu na iste događaje¹⁰⁸ (dakle, iste povrede međunarodnih obaveza, od istih subjekata međunarodnoga prava, u isto vrijeme).

Vezano za zločin agresije i zločin genocida u odnosu na terminologiju koju koriste organi u UN, pronalazimo vrlo zanimljive poveznice. Naime, došli smo do zaključka da su politički organi UN bili *nevoljni* u svojim odlukama operirati s terminom ge-

¹⁰³ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I. C. J. Reports 1984*, p. 392, na 435, par. 95.

¹⁰⁴ Čl. 12 (1) Povelje UN predviđa: „Dok Vijeće sigurnosti obavlja u pogledu bilo kojeg spora ili situacije zadatke koji su mu povjereni ovom Poveljom, UNGA ne daje nikakvu preporuku u vezi s tim sporom ili situacijom, osim ako to ne zatraži Vijeće sigurnosti“.

¹⁰⁵ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I. C. J. Reports 1984*, p. 392, na 434-435, par. 95; Krivokapić (2011); Gray (2003).

¹⁰⁶ Primjećujemo da je Republika Nikaragva, za razliku od nekih drugih država, koje možda nisu nikada iznijele neki spor pred ICJ, vrlo često bila strana u sporu koji se rješavao pred ovim Sudom.

¹⁰⁷ Čl. 24 (1) Povelje UN određuje: „Da bi se osigurala brza i djelotvorna akcija UN, njezine članice povjeravaju Vijeću sigurnosti prvenstvenu odgovornost za održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti, i pristaju da Vijeće sigurnosti radi u njihovo ime kada obavlja svoje dužnosti na temelju te odgovornosti“.

¹⁰⁸ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I. C. J. Reports 1984*, p. 392, na 434-435, par. 95. Sud je svoje stanovište potvrdio i u predmetu *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993, I. C. J. Reports 1993*, p. 3, na 19, par. 33. Više o tome Gray (2003). Gray uočava tendenciju da se države (uglavnom one male i srednje jakosti), posebno nakon 1986. godine i posebno po pitanju navodne protupravne upotrebe sile, sve češće obraćaju ICJ od kojega zahtijevaju izricanje privremenih mjera, koje su, inače po svome karakteru, obavezujuće za strane u sporu.

nocida, dok, s druge strane, ICJ i ICTY takvu poteškoću nisu imali. Kod zločina agresije, kako vidimo, dešava se djelimična inverzija – politički organi UN koriste ovaj termin¹⁰⁹ mada s određenom *rezervom* (posebno u Vijeću sigurnosti)¹¹⁰. No, njegova se upotreba objektivno uočava, dok se ICJ, pa i ICTY¹¹¹, primjetno uzdržavaju od odnosne upotrebe. Odgovor možda leži u samoj naravi i karakteristikama i jednoga i drugoga međunarodnoga zločina te različitosti u sadržini međunarodnih obaveza koje nastaju za cijelu međunarodnopravnu zajednicu u vezi s počinjenjem jednoga, odnosno drugoga zločina.

Na koncu ističemo da je svaki uvid u pravnu historiju vrlo karakterističan i bitan iz razloga što uvijek oslikava, a pogotovo u međunarodnome pravu, cjelokupnu atmosferu i konstelaciju odnosa između, s jedne strane, moćnih i u međunarodnoj sferi djelovanja vrlo utjecajnih država i, s druge strane, manje moćnih država. Vojne, političke i ekonomske prilike te odnosi između država i međunarodnih organizacija mogu biti ili pokretački ili retrogradni faktori, a posljedično tomu, izrazito djeluju na strukturu i (ne)uspješno izvršenje međunarodnopravnih normi.

IZVORI I LITERATURA

1. Akande, Dapo, Antonios Tzanakopoulos (2018), "Treaty Law and ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression", *European Journal of International Law*, 29(3), 939-959.
2. Amandmani na Elemente zločina, usvojeni u Dodatku II Rezolucije, br. RC/Res.6, 11. juna 2010.

¹⁰⁹ Tako, Rezolucija UNGA, br. 46/242 od 25. augusta 1992. godine, preambula: „[...] koje proističe iz agresije protiv područja Republike BiH, što konstituira prijetnju međunarodnome miru i sigurnosti“. Usp. s operativnim dijelom Rezolucije, tč. 1-8.

¹¹⁰ Referiramo se poglavito na dvije rezolucije UNSC, br. 752 (1992) od 15. maja 1992. i br. 757 (1992) od 30. maja 1992. godine. Premda se u ovim odlukama ne spominje agresija niti agresivni rat, već uplitanje/miješanje, imajući u vidu terminološka značenja i razlike, javlja se pitanje – može li se implicitno zaključiti o kojim se to povredama međunarodnoga prava radi, odnosno da li se u ovim primjerima kontekstualno upućuje na protupravnu upotrebu sile koja predstavlja prijetnju ili povredu međunarodnoga mira i sigurnosti? *Supra note* 58, 59. Kako smo vidjeli iz navedenih fusnota, ovaj politički organ UN je u razdoblju od 1945. do 1990., kada je njegov rad u više navrata bio upitan zbog uvjeta Hladnoga rata i oprečnih blokovskih interesa, a koji su se artikulirali kroz glasanje i ulaganje veta, koristio ovaj izraz odnosno kvalifikaciju. Međutim, nakon 1990. i završetka Hladnoga rata, iako je u ovome razdoblju UNSC postalo mnogo aktivnije u uvjetima narušavanja međunarodnoga mira i sigurnosti, ovaj organ nikada nije upotrijebio navedenu kvalifikaciju, a bilo je vjerovatno mnoštvo prilika za takvo što. Politička je realnost takva da se od UNSC ne očekuje korištenje ovoga izraza u uvjetima kada neka od njegovih pet stalnih članica ili njihovi saveznici počine čin(e) agresije. Konstanta je ovo ponašanja UNSC u odnosu na sve prošle i buduće vojne napade Sjedinjenih Američkih Država, Narodne Republike Kine, Ruske Federacije, Ujedinjenoga Kraljevstva i Republike Francuske.

¹¹¹ Vjerovatno ponajviše iz razloga što ICTY nije ni imao stvarnu nadležnost suditi za odnosni zločin.

3. Ambos, Kai, Otto Triffterer (2016), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, 3. izd, C.H. Beck, Munich
4. American Society of International Law (1990), "United Nations: Security Council Resolutions concerning Iraqi Aggression", *International Legal Materials*, 29(6), 1560-1565.
5. Amnesty International (2003), *Tribunal Established without Consultation*, Press Release, 10 December 2003, MDE14/181/2003.
6. Anderson, Michael (2010), "Reconceptualizing Aggression", *Duke Law Journal*, 60(2), 411-451.
7. Andrassy, Juraj (1976), *Međunarodno pravo*, 6. izd, Školska knjiga, Zagreb
Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 8 April 1993, I. C. J. Reports 1993, p. 3.
8. *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I. C. J. Reports 2007*, p. 43.
9. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Provisional Measures, Order of 1 July 2000, I. C. J. Reports 2000*, p. 111.
10. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I. C. J. Reports 2005*, p. 168, Separate Opinion of Judge Simma
11. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I. C. J. Reports 2005*, p. 168.
12. Aust, Anthony (2009), *Handbook of International Law*, Cambridge University Press, New York
13. Avramov, Smilja, Milenko Kreća (1986), *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd
14. Avramov, Smilja, Milenko Kreća (1997), *Međunarodno javno pravo*, XV izd, Savremena administracija, Beograd
15. Bachmann, Sascha D., Yasser Abdelkader (2018), "Reconciling Quasi-States with the Crime of Aggression Under the ICC Statute", *Emory International Law Review*, 33(1), 93-131.
16. Bantekas, Ilias, Susan Nash (2003), *International Criminal Law*, 2. izd, Cavendish Publishing Limited, London
17. Bećirević, Edina (2003), *Međunarodni krivični sud: Između ideala i stvar-*

- nosti / International Criminal Court: Between Ideals and Reality*, Međunarodni centar za mir & Arka press, Sarajevo
18. Bennett, LeRoy A., James K. Oliver (2004), *Međunarodne organizacije. Načela i problemi*, Politička kultura, Zagreb
  19. Blokker, Niels (2022), "Prosecuting the Crime of Aggression: The Role of the UN Security Council", u: Bock, Stefanie, Eckart Conze (Eds.), *Rethinking the Crime of Aggression: International and Interdisciplinary Perspectives*, Asser Press, Springer, The Hague / Heidelberg, 255-267.
  20. Boas, Anouk T. (2013), "The Definition of the Crime of Aggression and its Relevance for Contemporary Armed Conflict", *ICD Brief*, 1. 1-13.
  21. Boczek, Boleslaw A. (2005), *International Law: A Dictionary*, Scarecrow Press, Inc., Lanham
  22. Bredow, Wilfried v. (2022), „State Sovereignty and the Legitimacy of Aggression“, u: Bock, Stefanie, Eckart Conze (Eds.), *Rethinking the Crime of Aggression: International and Interdisciplinary Perspectives*, Asser Press, Springer, The Hague / Heidelberg, 155-169.
  23. Brownlie, Ian (1995), *Basic Documents in International Law*, 4. izd, Oxford University Press, New York
  24. Cassese, Antonio (2005), *International Law*, Oxford University Press, Oxford
  25. Cassese, Antonio (2005), *Međunarodno krivično pravo*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd
  26. *Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter)*, *Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1962*, p. 163.
  27. Clark, Roger S. (2010), "Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court Considered at the first Review Conference on the Court, Kampala, 31 May-11 June 2010", *Goettingen Journal of International Law*, 2(2) 689-711.
  28. Clark, Roger S. (2015), "The Crime of Aggression", u: Stahn, Carsten (ed.), *The Law and Practice of the International Criminal Court*, Oxford University Press, Oxford, 778-800.
  29. Čejović, Bora (2006), *Međunarodno krivično pravo: opšti i posebni deo*, Dosije, Beograd
  30. Definicija agresije – Dodatak Rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 3314 (XXIX) od 14. decembra 1974.
  31. Degan, Vladimir-Đuro (2008), "Zločin genocida pred međunarodnim sudištima", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58(1-2), 77-95.

32. Degan, Vladimir-Đuro (2011), "Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima", *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti*, vol. No. 48=510, 233-289.
33. Degan, Vladimir Đ., Berislav Pavišić (2005), *Međunarodno kazнено pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka
34. Degan, Vladimir Đ., Berislav Pavišić, Violeta Beširević (2011), *Međunarodno i transnacionalno krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i Službeni glasnik, Beograd
35. Deklaracija Ujedinjenih nacija o načelima međunarodnoga prava o prijateljskim odnosima i suradnji između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija iz 1970.
36. Delupis, Ingrid D. (2000), *The Law of War*, Cambridge University Press, Cambridge
37. Dimitrijević, Vojin *et al* (2007), *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beogradski centar za ljudska prava i Dosije, Beograd
38. Dimitrijević, Vojin, *et al.* (2012), *Osnovi međunarodnog javnog prava*, 3. izd, Beogradski centar za ljudska prava i Dosije studio, Beograd
39. Dinstein, Yoram (2009), *Aggression*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law
40. Dixon, Martin (1996), *Textbook on International Law*, 3. izd, Blackstone Press Limited, London
41. Dodatak I (Amandmani na Rimski statut ICC o zločinu agresije) Rezoluciji RC/Res.6 (zločin agresije) usvojenju na 13. plenarnoj sjednici 11. juna 2010.
42. Đurđić, Vojislav, Dragan Jovašević (2003), *Međunarodno krivično pravo*, Nomos, Beograd
43. Europa-Institut of Saarland University (ed.) (2014), *Public International Law. Selected Documents*, vol. IV.
44. Gill, Terry D. (ed.) (2003), *Rosenne's The World Court: What It is and how It works*, 6. izm. izd, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden / Boston
45. Goma, Mohammed M. (2004), "The Definition of the Crime of Aggression and the ICC Jurisdiction over that Crime", u: Politi, Mauro, Giuseppe Nesi (eds.), *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*, Ashgate, Burlington, 55-77.
46. Gray, Christine (2003), "The Use and Abuse of the International Court of Justice: Cases concerning the Use of Force after Nicaragua", *European Journal of International Law*, 14(5), 867-905.

47. Grzebyk, Patrycja (2022), "Key Risks and Difficulties of Aggression Trials", u: Bock, Stefanie, Eckart Conze (eds.), *Rethinking the Crime of Aggression: International and Interdisciplinary Perspectives*, Asser Press, Springer, The Hague / Heidelberg, 269-289.
48. Hajdarević, Muhamed (2007), *Enciklopedijski rječnik diplomatije i međunarodnih odnosa: englesko-francusko-bosanski*, Connectum, Sarajevo
49. Hankel, Gerd (2022), "The Versailles Treaty and the Idea of Prosecuting Wars of Aggression", u: Bock, Stefanie, Eckart Conze, *Rethinking the Crime of Aggression: International and Interdisciplinary Perspectives*, Asser Press, Springer, The Hague / Heidelberg, 121-138.
50. Heller, Kevin Jon (2007) "Retreat from Nuremberg: The Leadership Requirement in the Crime of Aggression", *European Journal of International Law*, 18(3), 477-497.
51. Horvitz, Leslie A., Christopher Catherwood (2011), *Encyclopedia of War Crimes and Genocide*, izm. izd, vol. I, Facts On File, New York
52. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
53. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2054/volume-I-1292-English.pdf>
54. Human Rights First, *Iraqi Special Tribunal: Questions and Answers*, dostupno na: www.humanrightsfirst.org
55. Ibler, Vladimir (1987), *Rječnik međunarodnog javnog prava*, 2. izm. i dop. izd, Informator, Zagreb
56. ICC Resolution ICC-ASP/16/Res.5 of 14 December 2017: Activation of the Jurisdiction of the Court over the Crime of Aggression
57. ICJ, *Application instituting Proceedings, Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, 23. juni 1999.
58. ICJ, *Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Costa Rica), Application Instituting Proceedings*, 28. juli 1986.
59. ICJ, *Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Honduras), Application Instituting Proceedings*, 28. juli 1986.
60. Janković, Branimir M. (1960), *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Veselin Masleša, Sarajevo
61. Janković, Branimir M. (1974), *Međunarodno javno pravo*, 3. izd, Naučna knjiga, Beograd
62. Jovašević, Dragan (2010), *Međunarodna krivična dela: odgovornost i kažnjivost*, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije, Niš

63. Kazazić, Vesna (2008), *Međunarodno humanitarno pravo: difuzija i primjena*, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar
64. Kazneni zakon Republike Hrvatske, (Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)
65. Koh, Harold H., Todd F. Buchwald (2015), "The Crime of Aggression: The United States Perspective", *American Journal of International Law*, 109, 263-273.
66. Konvencija o definiciji agresije između SSSR, Čehoslovačke, Jugoslavije, Rumunije i Turske, 1933.
67. Konvencija o mirnom rješavanju sporova usvojena na Drugoj haškoj mirovnoj konferenciji, 1907.
68. Konvencija o pravima i dužnostima država iz Montevidea, 1933.
69. Kreća, Milenko, Milan Paunović (2002), *Praktikum za međunarodno javno pravo*, Dosije, Beograd
70. Kress, Claus (2007), "The Crime of Aggression before the First Review of the ICC Statute", *Leiden Journal of International Law*, 20(4), 851-865.
71. Kress, Claus (2018), "On the Activation of ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression", *Journal of International Criminal Justice*, 16(1), 1-17.
72. Krivični zakonik Republike Crne Gore, („Sl. list RCG“, br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i „Sl. list CG“, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020)
73. Krivični zakonik Republike Srbije, („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)
74. Krivokapić, Boris (2010), *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Službeni glasnik, Beograd
75. Krivokapić, Boris (2011), *Aktuelni problemi međunarodnog prava*, Službeni glasnik, Beograd
76. Lapaš, Davorin (2008), *Pravo međunarodnih organizacija*, Narodne novine, Zagreb
77. League of Nations, Declaration Concerning Wars of Aggression, *League of Nations Official Journal* (Special Supplement No. 53), 24. septembar 1927.
78. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, *Advisory Opinion*, I. C. J. Reports 2004, p. 136.
79. Macić, Bećir (2001), *Zločini protiv mira*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo

80. Martin, Elizabeth A. (ed.) (2003), *A Dictionary of Law*, 5. izd, Oxford University Press, Oxford
81. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, *Merits, Judgment*, I. C. J. Reports 1986, p. 14.
82. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, *Jurisdiction and Admissibility, Judgment*, I. C. J. Reports 1984, p. 392.
83. Modabber, Zia (1988), "Collective Self-Defense: Nicaragua v. United States", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 10(2), 449-468.
84. Mrkić, Slavko (2009), "Međunarodno-pravni tretman rata", *Međunarodna politika*, LXI, 3, 223-243.
85. Nacrt Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001.
86. Nogo, Sreto (2016), *Međunarodno krivično pravo*, Catena Mundi, Beograd
87. Öberg, Marko D. (2006), "The Legal Effects of Resolutions of the UN Security Council and General Assembly in the Jurisprudence of the ICJ", *European Journal of International Law*, 16(5), 879-906.
88. O'Connell, Mary E. (2012), "Peace and War", u: Fassbender, Bardo, Anne Peters (eds.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Oxford University Press, Oxford, 273-295.
89. Official Records of the General Assembly, Twenty-Fourth Session, Supplement No. 20 (A/7620), Report of Special Committee, 24. februar – 3. april 1969, str. 1-39, dostupno na: www.derechos.org/peace/dia/doc/dia_65.html
90. Omerović, Enis (2011), "Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu. Pravno-historijski pristup", *Glasnik Rijaseta IZ u BiH*, LXXIII, 3-4, (I dio), 308-330.
91. Omerović, Enis (2021a), "Krivična odgovornost država u međunarodnome pravu: *Rethinking* ili trajno napuštanje koncepta?", *Društvene i humanističke studije*, 6, 1(14), 143-168.
92. Omerović, Enis (2021b), "Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida: Izvor međunarodnih obaveza", u: *Genocid nad Bošnjacima: Srebrenica 1995-2020: uzroci, razmjere i posljedice*, 1, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 161-217.
93. Omerspahić, Zlatan (2009), "Pravno-političko određenje pojma agresije", *Znakovi vremena*, 12(45/46), 136-151.

94. Petrović, Borislav, Dragan Jovašević (2010), *Međunarodno krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
95. Petrović, Borislav, Mustafa Bisić, Velimir Perić (2011), *Međunarodno kazneno sudovanje (pregled sudske prakse i relevantnih dokumenata)*, Privredna štampa, Sarajevo
96. Politi, Mauro (2012), "The ICC and the Crime of Aggression. A Dream that Came Through and the Reality Ahead", *Journal of International Criminal Justice*, 10(1), 267-288.
97. Povelja Ujedinjenih nacija iz 1945.
98. Proposals of the Delegation of the Republic of Bolivia for the Organization of a System of Peace and Security, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Doc. 2, G/14(r), 5. maj 1945, 577-586. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia25.html)
99. Proposed Amendments to the Dumbarton Oaks Proposals Submitted by the Philippine Delegation, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Doc. 2, G/14(k), 5. maj 1945, 535-539. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia26.html)
100. *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Lybian Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*, *Preliminary Objections, Judgment, I. C. J. Reports 1998*, p. 9.
101. *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Lybian Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*, *Provisional Measures, Order of 14 April 1992, I. C. J. Reports 1992*, p. 3, Dissenting Opinion by Judge Weeramantry
102. Report of M. Paul-Boncour, Rapporteur, on Chapter VIII, Section B, The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3 (Doc. 881), 10. juni 1945, vol. 12, 502-514. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia31.html)
103. Rezolucija UNGA, br. 3314 (XXIX) (1974)
104. Rezolucija UNGA, br. 46/242 (1992)
105. Rezolucija UNSC, br. 1234 (1999)
106. Rezolucija UNSC, br. 326 (1973)
107. Rezolucija UNSC, br. 387 (1976)
108. Rezolucija UNSC, br. 405 (1977)
109. Rezolucija UNSC, br. 573 (1985)

110. Rezolucija UNSC, br. 577 (1985)
111. Rezolucija UNSC, br. 611 (1988)
112. Rezolucija UNSC, br. 660 (1990)
113. Rezolucija UNSC, br. 667 (1990)
114. Rezolucija UNSC, br. 731 (1992)
115. Rezolucija UNSC, br. 748 (1992)
116. Rezolucija UNSC, br. 752 (1992)
117. Rezolucija UNSC, br. 757 (1992)
118. Rimski statut Međunarodnoga krivičnoga suda iz 1998.
119. Sands, Philippe (2006), *Lawless World. Making and Breaking Global Rules*, Penguin Books, London
120. Sassòli, Marco, Antoine A. Bouvier, Anne Quintin (2011), *How Does Law Protect in War? Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law*, vol. II, 3. proš. i dop. izd, International Committee of the Red Cross, Geneva
121. Sayapin, Sergey (2014), *The Crime of Aggression in International Criminal Law. Historical Development, Comparative Analysis and Present State*, T. M. C. Asser Press, The Hague
122. Schabas, William A. (2016), *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*, 2. izd, Oxford University Press, Oxford
123. Scott, James B. (1928), "The Sixth Pan American Conference", *American Journal of International Law*, 22(2), 351-362.
124. Seizović, Zarije (2008), "Pojam agresije u međunarodnom pravu", *Pravna misao*, 7-8, 65-76.
125. Seršić, Maja (2007), "Agresija, samoobrana i anticipatorna samoobrana", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 57(2), 272-290.
126. Simović, Miodrag N., Milan Blagojević, Vladimir M. Simović (2013), *Međunarodno krivično pravo*, 2. izm. i dop. izd, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo
127. Sjevernoatlantski ugovor (1949)
128. Softić, Sakib (2012), *Međunarodno pravo*, DES, Sarajevo
129. Sohn, Louis B. (1959), "The Definition of Aggression", *Virginia Law Review*, 45(5), 697-701.
130. Sriram, Chandra L., Olga Martin-Ortega, Johanna Herman (2010), *War, Conflict and Human Rights. Theory and Practice*, Routledge, London / New York

131. Steinerte, Elina, Rebecca M. M. Wallace (2008), *Nutcases: International Law*, Sweet & Maxwell, London
132. Stojanović, Zoran (2008), *Međunarodno krivično pravo*, 6. dop. izd., Pravna knjiga, Beograd
133. The Global Campaign for Ratification and Implementation of the Kampala Amendments on the Crime of Aggression, www.crimeofaggression.info
134. The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3, vol. 12, 1945, 341-342. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia30.html)
135. The United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 25. april – 26. juni 1945, Odbor III/3, vol. 12, 1945, 348-349. (www.derechos.org/peace/dia/doc/dia30.html)
136. Trahan, Jennifer (2018), "The Crime of Aggression and the International Criminal Court", u: Sadat, Leila N. (ed.), *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force*, Cambridge University Press, Cambridge, 303-336.
137. Trahan, Jennifer (2019), "Revisiting the Role of the Security Council Concerning the International Criminal Court's Crime of Aggression", *The Journal of International Criminal Justice*, 17(3), 471-483.
138. Ugovor o uzajamnoj pomoći (1923)
139. United Nations (2003), *Historical Review of Developments relating to Aggression*, United Nations Publication, New York
140. Weinke, Annette (2022), "Individualizing Guilt at Nuremberg", u: Bock, Stefanie, Eckart Conze, *Rethinking the Crime of Aggression: International and Interdisciplinary Perspectives*, Asser Press, Springer, The Hague / Heidelberg, 209-223.
141. Wilmshurst, Elizabeth (2008), *Definition of Aggression*, General Assembly Resolution 3314 (XXIX) od 14. decembra 1974., dostupno na: United Nations, Audiovisual Library of International Law (<http://legal.un.org/avl/ha/da/da.html>)
142. www.derechos.org/peace/dia/doc/dia20.html (LNTS, br. 3391, 1934, 69-77)
143. www.derechos.org/peace/dia/doc/dia20.html (LNTS, br. 3405, 1934, 81-85)
144. www.mfa.gov.rs/sr/index.php/dipl-tradicija/istorijski-diplomatski-dokumenti/44-konvencija-definicija-agresije-1933?lang=lat (LNTS, br. 3414, 1934, 213-219)

AGGRESSION IN INTERNATIONAL LAW: THE CRIME OF A STATE AND CRIMINAL RESPONSIBILITY OF AN INDIVIDUAL

Summary:

The paper covers unlawful use of force in international law by states to explore the general concept and definition of aggression in the law of state responsibility and for criminal responsibility of individuals. The genesis of the concept of aggression in the XX century is analyzed. The paper describes problems that arose in defining the aggression that accompanied the efforts to ban any threat of force and the use of force by international law provisions, which was over with adopting the United Nations Charter in 1945. The responsibility of a State for the internationally wrongful act in question was accompanied by the criminal responsibility of individuals for the same international crime. The analysis of cases before the International Court of Justice in The Hague, and the analysis of the work of the United Nations Security Council, reveal their practice in terms of which of the above authorities has priority in finding State responsibility? Equally, we seek to identify the weaknesses concerning the definition of aggression adopted as an expression of political compromise in Annex to the 1974 UN General Assembly Resolution, and whether the 2010 Kampala definition contained in the amendments to the Rome Statute may be considered inadequate in trying of the International Criminal Court to fight impunity and to participate in the prevention of future crimes of aggression through its work and actions. Ultimately, is the aggression any threat or violation of international peace and security by the state? If aggression is a true-crime of a State, does that mean that only the highest officials of the state will be criminally responsible for the crime in question?

Keywords: aggression; aggressive war; unlawful use of force; United Nations Charter; United Nations Security Council; International Court of Justice; International Criminal Court; Rome Statute; Kampala amendments

Adresa autora

Author's address

Enis Omerović

Prince Sultan University

College of Law, Riyadh, Saudi Arabia

eomerovic@psu.edu.sa

